

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САЊАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“САЊАТШУНОСЛИК (ТУРЛАРИ БЎЙИЧА)” ЙЎНАЛИШИ

**“САЊАТШУНОСЛИКДА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРДАН
ФОЙДАЛАНИШ”
модули бЎйича**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент – 2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: “Овоз режиссёрлиги ва кинооператорлик”
кафедраси профессори, санъатшунослик
фанлари доктори О. Қ.Тожибоева

Такризчилар: ЎзДСМИ “Телевидение ва кино
режиссёрлиги” кафедраси мудири,
санъатшунослик фанлари номзоди, доцент
Ф.Х.Файзиева

Ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон давлат санъат ва маданият
институти кенгашининг 2019 йил _____даги ____-сонли қарори билан
нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	3
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	10
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	22
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	69
V. КЕЙСЛАР БАНКИ	Ошибка! Закладка не определена.
VI МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ	90
VII. ГЛОССАРИЙ	91
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	97

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли Қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган, шу мақсадда белгиланган мавзулар бўйича тайёрланган ушбу дастур орқали олий таълим муассасаларида соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялар, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, илмий фаолиятини мунтазам юксалтириш кўзда тутилган.

Тақдим этилаётган модулда мамлакатимиз санъатшунослик фанининг бугунги ҳолати, замонавий ёндашув ва тенденцияларини илғор хорижий тажрибалар билан ўзаро боғлиқлиги, алоқадорлиги ҳамда узвий муносабатларига доир маълумотлар соҳа тараққиёти нуқтаи назаридан келиб чиқилган.

I. “Санъатшуносликда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш” модулининг мақсад ва вазифалари

Мазкур модулнинг мақсади тингловчиларни республикада таълим-тарбия соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар, таълим босқичларида санъатшунослик (турлари бўйича) фани ўқитишнинг **мақсади** ўқитишда замонавий ёндашувлар, халқаро стандартлар билан таништириш, ўқитишга компетенциявий ёндашувни тадбиқ этиш, ўқитувчиларнинг тайёргарлик даражасига ва олий малакали илмий-педагогик кадрлар билимлари даражасига қўйиладиган талабларни такомиллаштириш, таълимга илғор хорижий тажрибаларни тадбиқ этиш, таълим босқичларида

санъатшуносликни ўқитиш самарадорлигини ошириш ва интенсив эгаллаш методларини ишлаб чиқиш, ўқув фани мазмунини лойиҳалаштириш, ўқитишда замонавий дарс турларидан фойдаланиш ва интерфаол усулларни қўллаш бўйича кўникма ва малакаларни шакллантиришга йўналтиришдан иборат.

“Санъатшуносликда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш” модулининг **вазифалари:**

“Санъатшунослик” (турлари бўйича) йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

- замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;
- махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;
- санъатшунослик соҳасининг янги давр муаммолари бўйича маълумотлар бериш ва уларни қўллаш учун педагог кадрларни тайёрлашни таъминлашга қаратилган фаолиятни ташкил этишдир.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

Санъатшуносликда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш курсини ўзлаштириш жараёнида тингловчилар қуйидагиларни билишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- санъатшуносликнинг ривожланиш тенденцияларини;
- санъатшунослик фанларининг назарий асосларини;
- санъатшунослик фанининг олий таълим тизимидаги ўрни;
- санъатшуносликнинг долзарб муаммоларини;
- санъатшунослик фанларини ўқитишда инновацион технологияларни;
- санъатларнинг ўзаро интеграциясини;
- санъат соҳасидаги турли замонавий услублар, йўналиш ва тамойилларни;
 - арт менежментнинг назарий ва амалий асосларини;
 - арт менежментнинг функциялари ва тамойилларини **билиши** лозим.

Тингловчи:

- санъатшунослик йўналиши бўйича хорижий манбалардан педагогик фаолиятда фойдаланиш;

- санъатшунослик бўйича хорижий мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланиш;
- инновацион ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш;
- санъат соҳалари бўйича олиб борилаётган илмий изланишлар ва тадқиқотлар натижаларини амалиётга тадбиқ этиш;
- санъатшунослик соҳасидаги модернизация ва ўзгаришларни ўзлаштириш ҳамда дарс жараёнларига сингдириш;
- санъатшуносликнинг долзарб муаммоларини таҳлил қилиш ва ечимини аниқлаш;
- санъатшунослик соҳасидаги инновацияларни илмий-тадқиқот ва ўқув жараёнига тадбиқ этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- санъатшунослик фанларига инновацион технологияларни жорий қилиш;
- санъатшунослик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш;
- санъатшуносликнинг замонавий ривожланиш тенденцияларини назарий асосда ўқув жараёнига тадбиқ этиш;
- санъатшунослик фанларининг методик таъминотини яратиш;
- санъатшунослик фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибани қўллаган ҳолда ўқув жараёнини ташкил этиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- санъатшунослик соҳасида машғулотларни илғор педагогик ҳамда замонавий ахборот технологиялардан фойдаланган ҳолда ташкил этиш ва бошқариш;
- санъатшунослик йўналиши бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш;
- санъатшуносликда илмий-тадқиқот методологиясини ривожлантириш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Санъатшуносликда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш” курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

Ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, аудио-видео ёзувларидан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, аклий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Мазкур модулнинг мазмуни ўқув режадаги “Санъатшунослик фанларини ўқитиш методикаси”, “Санъатшуносликнинг долзарб масалалари” ва “Арт менежмент” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар олий таълим муассасаларида ўқитиладиган “Санъатшунослик” (турлари бўйича) ва узвий ўзаро боғлиқ бошқа фанлар бўйича машғулотларни олиб бориш, уларнинг мазмуни янги, замонавий услублар билан бойитилган ҳолда амалда қўллаш ва талабалар билимини баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модуль бўйича соатлар тақсимоти

№	Модуль мавзулари	Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси		
			Жами	жумлада н	
				Назарий	Амалий машғулот
1.	Хорижда санъатшунослик тажрибаларининг етакчи тенденциялари		2	2	
2.	Ривожланган мамлакатларда санъат таълимининг ўзига хослиги		2	2	
3.	Таълим тизимини ислоҳ қилишда жаҳон миқёсида тан олинган моделлар. Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж		2	2	

	таълимида интеграция масаласи				
4.	Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж таълимида интеграция масаласи		4		4
5.	Таълим модернизациясида хориж тажрибаларини ўрганишнинг асосий жиҳатлари		4		4
6	Болонья таълим тизими. (Хусусиятлари, ўзига хослиги)		2		2
7	Мамлакатимиз таълим тизимида хорижий тажрибаларни олиб кириш		2		2
Жами: 14			14	6	12

6 НАЗ. 8 СОАТ АМАЛИЙ НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Хорижда санъатшунослик тажрибаларининг етакчи тенденциялари (2 соат)

Санъатшуносликда хорижий тажрибаларни ўрганишнинг мақсади, вазифалари, назарияси ва амалиёти. Ривожланган хорижий мамлакатларда санъат йўналишларининг ўқитишдаги илғор тажрибалар, етакчи тенденцияларнинг хусусиятлари.

2-мавзу. Ривожланган мамлакатларда санъат таълимининг ўзига хослиги (2 соат)

Жаҳон миқёсида олиб борилаётган санъатшунослик изланишларининг етакчи хусусиятлари. Ривожланган мамлакатларда санъат таълимини амалга оширишдаги ўзига хослик. Театр ва кино соҳаси учун мутахассислар тайёрлаш борасидаги жаҳон тажрибалари. Россияда санъат таълими. Америка Қўшма Штатларида санъат турларини ўқитиш масалалари. Кино мутахассислари тайёрлашда Bolliwood режиссёрлик мактаби хусусиятлари.

3-мавзу. Таълим тизимини ислоҳ қилишда жаҳон миқёсида тан олинган моделлар Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж таълимида интеграция масаласи (2 соат)

Таълимни ислоҳ қилиш борасида жаҳонда олиб борилаётган изланишлар. Таълим ислохотининг жаҳон миқёсидаги ташаббускорлари. Ўзбекистонда И.А.Каримов ташаббуси билан бошланган таълим ислохотлари. АҚШда Р.Рейген – таълим ислохотчиси. Францияда Ф.Миттеран ташаббускорлиги. Буюк Британияда М.Тэтчер ташаббускорлигидаги таълим ислохотлари. Ислохотларнинг туб мазмуни, моҳияти, аҳамияти. Тьютор, эдвайзер, фасилитатор, модераторлар фаолияти.

АҚШ, Германия, Япония мамлакатларида иқтидорга бўлган муносабатнинг ўзига хослиги. Иқтидорни ўрганиш, аниқлаш ва у билан ишлаш хусусиятлари. Табақалаштириш. Шахсга йўналтирилган таълимнинг етакчи жиҳатлари. Дифференциаллашган таълим. Индивидуал таълим. Таълимда интеграция масаласи. Дъзюку, кокоро, ебъеку тушунчалари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1- Амалий машғулот.

Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж таълимида интеграция масаласи (2 соат)

Санъат таълимида иқтидор тушунчасининг моҳияти. Иқтидорни алоҳида ўқитишдан мақсад ва вазифалар. Интеграцион ўқиш тажрибалари.

2- Амалий машғулот.

Таълим модернизациясида хориж тажрибаларини ўрганишнинг асосий жиҳатлари (2 соат)

Хорижий тажриба ва республикамиз таълим жараёнлари ўртасидаги умумийлик ва алоҳида жиҳатлар. Таълим модернизациясининг хусусиятлари. Соҳанинг SWOT таҳлилини амалга ошириш.

3- Амалий машғулот.

Болонья таълим тизими. (Хусусиятлари, ўзига хослиги)

(2 соат)

Болонья тизимининг хусусиятлари, воситалари. Мамлакатимиз олий таълим тизимига олиб киришдаги ўзига хос жиҳатлар таҳлили.

4-Амалий машғулот.

Мамлакатимиз таълим тизимига хорижий тажрибаларни олиб кириш

(2 соат)

Таълим ва тарбия уйғунлиги. Шарқона таълим ва тарбиянинг хусусиятлари. Берилган намуна бўйича ФСМУ технологияси асосида фикр-мулоҳаза алмашиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модуль бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш мезони	Максимал балл	Изоҳ
1.	Хорижда чоп этилган янги	1	0 баллдан -1 баллгача

	ўқув адабиётларини таҳлил қилиш (Турлар бўйича)		
--	---	--	--

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

1. Блиц-сўров (инглизча —blits – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Унга кўра ўқитувчи ўрганилган мавзу, муайян таркибий қисмлар моҳиятининг очиб берилишини талаб этадиган саволларни ишлаб чиқади ва талабаларнинг эътиборларига ҳавола этади. Талабалар берилган саволга қисқа муддатда, қисқа ва аниқ жавоб қайтара олишлари лозим. Гуруҳ ёки жуфтликда ишлашда бир нафар талаба берилган саволга жавоб қайтаради, унинг шериклари ёки гуруҳдошлари жавобни тўлдиришлари мумкин. Бироқ, фикрлар такрорланмаслиги лозим. Методни қўллашда мавзуга доир таянч тушунчалар, асосий ғояларнинг моҳияти талабалар томонидан оғзаки, ёзма ёки тасвир (жадвал, диаграмма) тарзида ёритилиши мумкин.

Маърузада талабаларга бериладиган топшириқ намунаси:
Хорижий мамлакатлар таълим тизимидаги илғор тажрибаларни ўрганиш қандай мақсадларга хизмат қилиши мумкин?

2. Моделлаштириш (modulus – ўлчов, меъёр) методи талабаларда ўзлаштирилган мавзу, масала ёки ҳал қилинган муаммо юзасидан мантиқий фикрлаш, мавзу, масала ёки ҳал қилинган муаммонинг умумий моҳиятини модел (шартли белги)лар ёрдамида тасвир шаклида ифоадалай олиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Методни қўллашда танланган объект моҳиятини, муҳим хусусиятларини, устувор жиҳатларини тўла очиб беришга алоҳида эътибор қаратилади. Машғулотларда ушбу методдан фойдаланиш қуйидаги босқичларда амалга оширилади: 1) талабалар мавзу (масала, муаммо) моҳиятини пухта англайдилар; 2) мавзу (масала, муаммо) моҳиятини тўлақонли ифода этадиган асосий жиҳатлар,

таянч тушунчаларни ажратадилар; 3) улар ёрдамида умумий моделни яратадилар;

4) модел ёрдамида ўрганилган мавзу (масала, муаммо)нинг моҳияти тўғрисида жамоага маълумот берадилар; 5) таклиф этилган моделнинг мақсадга мувофиқ яратилганлиги, мавзу (масала, муаммо) моҳиятини очиб бера олиши жамоа томонидан муҳокама қилинади.

Маърузада талабаларга бериладиган топширик намунаси: Ўзбекистон олий таълими илғор тажрибалари ва муаммолари мазмун-моҳиятини моделлаштириш асосида ёритинг.

3. “SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

CWOT таҳлил:

C – Strengths (кучли)

W – Weakness (заиф)

O – Opportunities (имкониятлар)

T – Threats (хатарлар)

Таҳлил қилиш учун 2x2 ўлчамдаги матрица тузилади:

C	W
O	T

Намуна- Ўзбекистон олий таълими илғор тажрибалари ва муаммолари мазмун-моҳиятининг SWOT таҳлили

	Манфаатли омиллар	Манфаатсиз омиллар
Ички муҳит	C – кучли томони. 1. “Устоз-шогирд” анъанасига	W – заиф томонлари 1. Айрим мутахассисликлар

омиллари	асосланганлиги. 2. Шарқона маданиятга асосланиб, таълим ва тарбия узвийлигининг устуворлиги. 3. Таълим ислохотларига давлат ва ҳукумат эътиборининг қаратилганлиги.	бўйича юқори малакали кадрларнинг етишмаслиги. 2. Ўқув адабиётлари танқислиги. 3. Педагоглар касбий салоҳиятининг сустлиги
Ташқи муҳит омиллари	О – имкониятлар. 1. Касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизими ташкил этилганлиги. 2. Малака ошириш ва тажриба алмашиш борасида халқаро алоқалар йўлга қўйилганлиги.	Т – хатарлар. 1. Таълим сифатининг пасайиб кетиши. 2. Ички рақобат: мутахассис кадрларнинг бошқа иш жойига ўтиб кетиши. 3. Ташқи рақобат: қўшни давлатлар билан илмий алоқаларнинг сусайиб кетиши.

4. - Хулосалаш (Резюме, Веер) методи.

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва

семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби

- тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

- тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисимлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

- ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

- навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу бўйича хулосалар ясалади.

Намуна:

АҚШ санъат таълими тизими тенденцияларини жорий этиш					
Таълим жараёнларида		Педагог – талаба муносабатларида		Ташкилий-структуравий жихатлари бўйича	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
					и
Хулоса:					

5. - “Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «стади» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил

килиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очиқ ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ходисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи”ни амалга ошириш босқичлари

Иш Босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иэрархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг эчимини излаш, ҳал этиш йўллариини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил эчим йўллариини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир эчимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил эчимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини эчимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият эчимининг амалий аспектларини ёритиш
--	---

6. - «ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади: Ф –фикрингизни баён этинг, С – унга сабаб кўрсатинг, М – мисол келтиринг, У- умумлаштиринг.

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна

Фикр: Кино, театр, мусиқа санъати савиясининг пасайиши томошабинларнинг қабул қилиш даражаси ҳамда дидидаги сўниш ҳодисаси билан боғлиқ.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

7. - “Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент”лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки катнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 баллгача баҳоланиши мумкин.

8. - “Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини энгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намоёиш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодаляйдилар. Матн

билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“В” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

9. - “Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;

- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига этгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намоиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Генезис	келиб чиқиш, яратилиш билан боғлиқ маълумотлар	
Гипотеза	исбот қилиниши лозим бўлган янгилик	
Гармония	барча компонентларнинг ўзаро мутанносиблиги	
Абсурдизм	ҳаётнинг айрим томонлари мантиқсиз ва бемаъни эканлигини тасвирлайдиган оқим	
Дивертисмент	интермедиянинг ракс ва кўшиқ киритилган тури	
Интеграция	(лот. Integeration – тиклаш, тўлдириш, бирлаштириш). Синтезлаб, бир бутун қилиб бирлаштирмоқ, мантиқий яхлит ҳолга келтирмоқ.	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

10. - Венн Диаграммаси методи

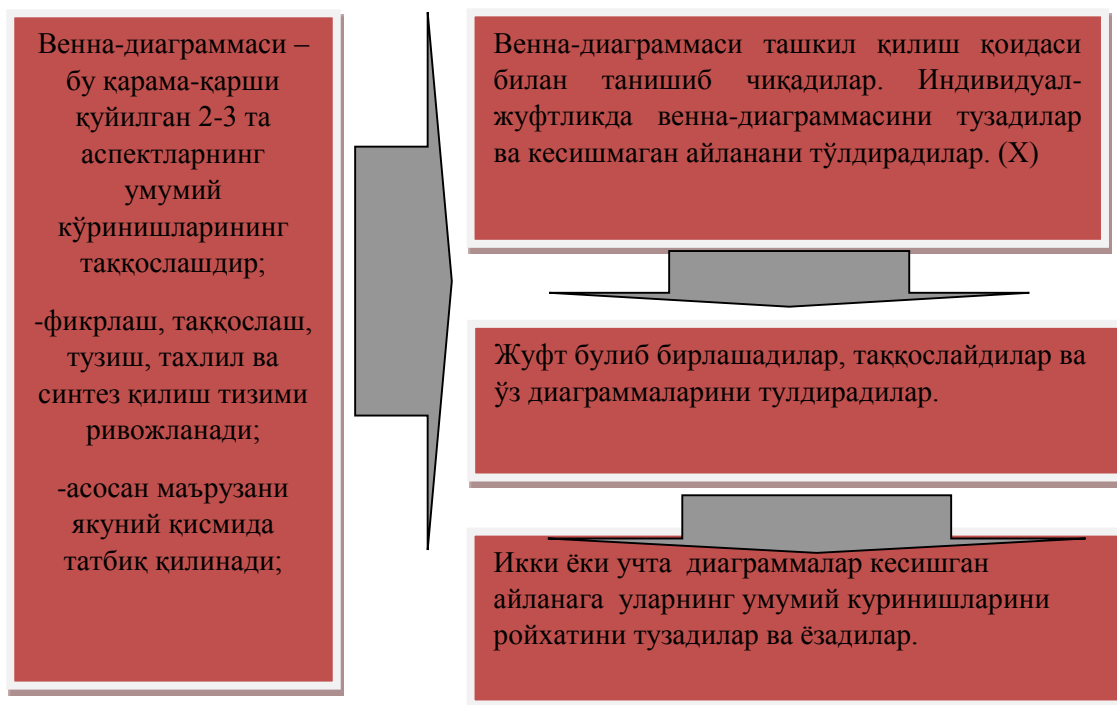
Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

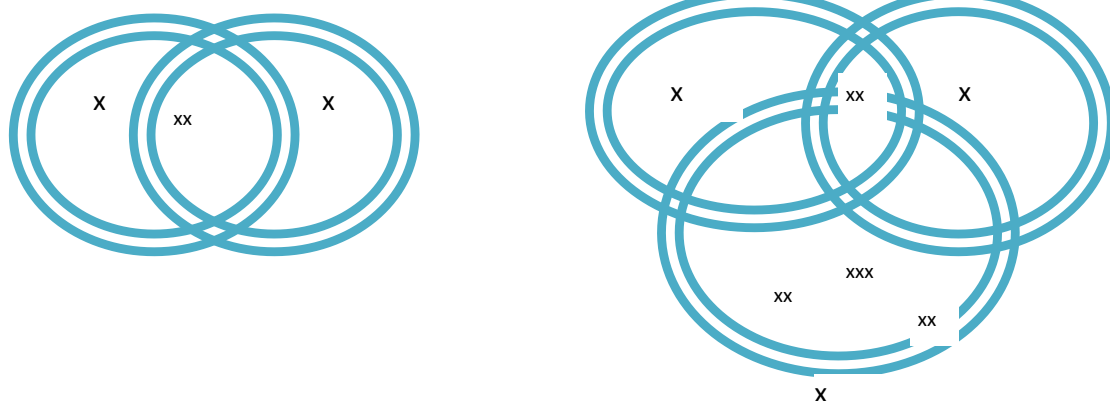
- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;
- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;
- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

•

Венн диаграммасида ишлаш қоидалари:

Венн диаграммаси

11. - “Блиц-ўйин” методи.

Методнинг мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар тарқатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва ўқувчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ булса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

12. “КОНЦЕПТУАЛ ЖАДВАЛ”

Концептуал жадвал ўрганилаётган ҳодиса, тушунча, фикрларни икки ва ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашни таъминлайди. Тизимли фикрлаш, маълумотларни тузилмага келтириш, тизимлаштириш кўникмаларини ривожлантиради.

Тингловчилар:

1. Концептуал жадвални тузиш қондаси билан танишадилар.

Таққосланадиганларни аниқлайдилар, олиб бориладиган таққосланишлар бўйича хусусиятларни ажратадилар

2. Алоҳида ёки кичик гуруҳларда концептуал жадвални тўлдирадилар:

- *узунлик бўйича* таққосланадиган (фикр, назариялар) жойлаштирилади;

- *ётиги бўйича* таққосланиш бўйича олиб бориладиган турли тавсифлар ёзилади.

3. Иш натижаларининг тақдими.

«Иқтисодий ривожланган хорижий давлатларда таълим тизими»

мавзусидаги концептуал жадвал (лавҳа)

Иқтисодий ривожланган хорижий давлатлар (ўқитувчи ва тингловчиларнинг ҳошишига кўра)	Таълим тизими			
	<i>Мактабгача таълим</i>	<i>Умумий ўрта таълим</i>	<i>Ўрта махсус таълим</i>	<i>Олий таълим</i>
Америка Қўшма Штатлари				
Франция				
Германия				
Япония				
Китай				

13. Б/Б/Б чизмаси

Б/Б/Б чизмаси – Биладан/ Билишни хоҳлайман/ Билиб олдим. Мавзу, матн, бўлим бўйича изланувчиликни олиб бориш имконини беради. Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Талабалар:

1. Жадвални тузиш қоидаси билан танишадилар. Алоҳида /кичик гуруҳларда жадвални расмийлаштирадилар.
2. “Мавзу бўйича нималарни биласиз” ва “Нимани билишни хоҳлайсиз” деган саволларга жавоб берадилар (олдиндаги иш учун йўналтирувчи асос яратилади). Жадвалнинг 1 ва 2 бўлимларини тўлдирадилар.
3. Маърузани тинглайдилар, мустақил ўқийдилар.
4. Мустақил/кичик гуруҳларда жадвалнинг 3 бўлимни тўлдирадилар

Б/БХ/Б ЖАДВАЛИ

Биладан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
----------------	--------------------------	--------------------

14. Бир неча манбалардан фойдаланиб маъруза тайёрлаш.

Талабалар одатда семинар машғулотида жавоб бериш учун маърузалар тайёрлашади. Бунинг учун талабаларга маърузалар тайёрлаш йўллари ва имкониятларини ўргатиш лозим. Ана шундай имкониятлардан бири – бу бир неча манбалардан фойдаланиб маъруза тайёрлаш ҳисобланади. Мазкур маъруза жавдвал ҳолатида тайёрланиб, талабага жавоб бериш учун таянч сигнал вазифасини бажаради. Бунинг учун талаба беш устундан ва материлнинг ҳажмига қараб бир неча устундан иборат оддий жадвал тузади. Юқоридаги қатордаги устунларда ахборотнинг турли манбалари номини кўрсатишади: дарсликлар, журнал мақолалари, интернет материаллари, интервьюлар. Чап томондан биринчи катаннинг ҳар бир қаторига талаба мавзуга тегишли ёки жавоб олиниши зарур бўлган саволни ёзади:

Саволлар	Дарслик	Журнал мақолалари	Интернет материаллари	Интервью
Дифференциал таълим нимани англатади?				
Тўлдирувчи таълим турларини айтинг				
Интеграцион таълимнинг мазмун моҳияти				
Хориж тажрибасида иқтидорли талабалар билан ишлаш масалалари				
Модулли таълимнинг афзаллиги нимада?				

15. “Модулли-кредит тизими” мавзусига доир тоифалаш жадвали

“Модулли-кредит тизими” тушунчаси тавсифи	Кредит технологияси бўйича тингловчилар билимини баҳолаш методикаси	“Модулли-кредит тизими”нинг хусусиятлари	“Модулли-кредит тизими”нинг тамойиллари
---	---	--	---

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. Хорижда санъатшунослик тажрибаларининг етакчи тенденциялари

Режа:

- 1.1. Ривожланган хорижий мамлакатлардаги замонавий тажрибаларни ўрганишнинг мақсади ва зарурияти.
- 1.2. Санъат соҳасини ўқитилиш хусусиятлари.
- 1.3. Санъатни жамиятда тутган ўрни

Таянч иборалар: санъат, эҳтиёж, талаб, театр, кино, тенденция, инновация.

Санъатшуносликнинг ўзига хос томонлари унинг субъект ва объектларида намоён бўлади. Субъектларига санъат маҳсули яратувчилари, воситачилар ва истъемолчилар кирса, объектларини эса санъат маҳсули, ташкилотлар, шахслар ташкил этади.

Санъат соҳасигача кириб келиши ўз ўзидан турли назария ва амалиётларни келтириб чиқарди албатта. Лекин санъатнинг маҳсулот сифатига урғу бериши бошланиши деган фикрлар ўртасида асосланган зиддиятлар мавжуд эмас.

Бугунги кунда инсоният ҳаётининг ажралмас бир бўлагига айланиб қолган маданият ва санъат соҳалари неча минг йиллик тарихга эга. Ўтган даврлар мобайнида уларнинг ҳар бир тури даврлар силсиласи,

замонлар зайли билан беллашиб, ўз ортидан кўплаб буюк асарлар қолдирган ҳолда тарих йўлларини босиб бугунги кунимизга қадар етиб келди. Улар баъзан бир-бири билан узвий боғланиб, баъзан эса бир-бирларини такрорламаган ҳолда шаклланиб, сайқалланиб, ривожланиб бораверди. Санъат тарихида эса янгидан-янги жанрлар, янгидан-янги санъат турлари ва асарлар юзага келар экан, мозий китобининг саҳифаларида нафақат даврлар санъати, балки санъаткорларининг номлари ҳам муҳрланиб қолди. Кўплаб ўз соҳасининг буюк устозлари ва фидойилари олиб борган тинимсиз меҳнатлар ва изланишларнинг самараси ўлароқ ҳар бир санъат тури йилдан йилга шаклланиш, ривожланиш билан бирга тобора бойиб, мукаммаллашиб ҳам бораверди.

Дунё ва давр билан уйғун ҳолда санъат соҳаси ҳам бир маромда инсонлар онги, юриш-туриши ва айни кундаги ҳаёт тарзига мос равишда ўзгариб бормоқда. Бугунги кунда санъат таълими ва санъатшуносликда ўқитишнинг ўзига хос янги тенденцияларига суяниш давр тақозосига айланди.

Санъатнинг кино ва театр йўналиши бўйича хорижий таълим методикаси ҳақида гапирар эканмиз, аввалло Россия таълим тизимига тўхталиб ўтиш жоиз. Чунки ўзбек кино ва театр санъати рус мактаби таъсирида вужудга келган. Шу жиҳатдан ҳам у бизга қайсидир маънода мазкур йўналиш бўйича таълим берувчи бошқа кўплаб ўқитиш методикаларидан кўра яқинроқ туради.

Россияда кино маданияти анча олдин вужудга келган. Мактаб-олийгоҳларнинг ўқувчи-талабалари турли хил тўғарак ва клубларда маданият ҳамда санъат соҳаси бўйича назарий, шу билан бирга амалий билимларини оширганлар. Аммо бу вақтларда айнан шу соҳага ихтисослашган махсус мактаблар бўлмаган. Медия соҳаси кундан-кунга ривожлана борар экан мазкур йўналиш бўйича махсус билимга эга бўлган соҳа вакиллари кундан кунга эҳтиёж орта бошлади. Ниҳоят, 1919 йилда дунёда биринчи бўлиб Москва шаҳрида давлат кино мактаби вужудга келди. Ушбу мактаб собиқ

шахсий квартирининг икки хонасидан иборат бўлиб, ўшанда биргина йўналиш, у ҳам бўлса, актёрлик йўналиши бўйича танлов эълон қилинган эди. Талабалар эмоционал пластика, рақс, мимика, сахна жанги, акробатика, рухий ва жисмоний машқлар каби дарслардан сабоқ оладилар. Владимир Гардин, Лев Кулешов, Эдуард Тисселар каби намоёндалар бу мактабда дарс берган илк устозлар саналади.

Талабалар ўқув техникаси бўлмагани учун оддий дераза ромини кино экран деб фараз қилиб роль ижро этганлар. 1920 йилда кино мактабда режиссёрлик факультети ташкил топиб, унда атоқли инсонлардан бири Сергей Эйзенштейн устозлик қила бошлайди. Унинг лекцияларини ҳатто ўқитувчилар ҳам тинглашган.

1934 йилдан бошлаб кино мактаб бутун Россия давлат киноматография институти (ВГИК)га айланиб, маълум вақт М. Горький номидаги киностудия биносига жойлашади. 1955 йилга келиб ВГИКнинг барча ўқув аудиторияси ҳозирги институти биносига кўчади. Лекин яна бир неча йил кинопавильонлар М. Горький номидаги киностудияда қолади. 1986 йилдан ВГИК С. А. Герасимов номи билан атала бошлайди. 1992 йилда С. А. Герасимов номидаги Бутун Россия давлат киноматография университетига айланиб, Россия Федерациясида давлат олий таълим муассаси ва олийдан сўнг профессионал таълим муассасаси сифатида фаолият юритмоқда. Лев Кулешов, Сергей Эйзенштейн каби жаҳонга машхур кино арбоблар ВГИК нинг тараққий этишига ўз хиссаларини кўшдилар. 2008 йилги маълумотларга кўра, ВГИК битирувчилари дунёнинг 80 дан ортиқ мамлакатларида киноматография ва телевидение соҳаларида режиссёр, оператор, сценарист, актёр, расом сифатида фаолият юритмоқда.

ВГИК да ўзига хос ўқитиш методикаси мавжуд бўлиб, у ўзининг самарадорлиги билан ажралиб туради. Ушбу методика талабаларга ўқиш даврида турли хил ижодий вазифалар беришга, назарий таҳлил ва уларни амалда татбиқ қилиш йўлларини ишлаб чиқишга ва, талабаларда мослашув хусусиятини ривожлантиришга асосланган.

Шу билан бирга, ижодий вазифалар талабаларда креатив ёндашув, назарий билимларни амалий машғулотлар билан ўзаро боғлашга асосланган. Вазифалар талабалар томонидан индивидуал кичик гуруҳ ва бутун гуруҳ ҳолатида бажарилишга мўлжаллаб, тақсимланган. Машғулотлар талабаларга сингдирилиши учун такрорланиб ва ҳар гал вазифалар мураккаблашиб бориши даркор.

ВГИК методикаси бир неча босқичга бўлинади:

1. **Адабий-имитацион босқич.** Бунда талабаларада бир материал танлаб ёки ёзиб, уни таҳлил қилиб, унинг мавзуси, сюжети, қарама-қаршилигини аниқлаб чиқишади.

2. **Театрлашган шарт-шароит яратиш босқичида** эса талабалар танланган инсценировкакани саҳналаштиришга ўтадилар.

3. **Ифодавий-имитацион босқич** бўлиб унда сахналаштирилган асар учун афиша, фотоколлаж тайёрлаш ўргатилади.

Биринчи босқичда талабалар сценарий устида иш олиб борадилар. Аввалам бор 3-5 дақиқали қисқа метражли фильм сценарийси ёзишга ҳаракат қилиб кўрадилар, кейин уни таҳлил қиладилар. Сценарий таҳлил қилингандан сўнг у асосида режиссёрлик сценарийсини ёзишга ўтилади. Сценарий кадрларга бўлиб чиқилади. Бу ишлар талабалар томонидан бажарилаётганда устозлар консультант вазифасини бажарадилар. Танланган асарлар гуруҳ даврасида муҳокама қилинади. Бу билан талаба ўзи танлаган асарининг долзарблигини исботлаб беришга ўз фикрини ҳимоя қилишга ўрганади. Бу келгусида кино танқидчилар ва журналистлар олдида ўзини қандай тутишга ва муомала қилишга тайёрлайди.

Иккинчи босқичда эса талабалар амалий ишга ўтадилар. Тайёр сценарий асосида тасвирга олишлари йўлга қўйилади. Роллар ўзаро тақсимланади. Режиссёр эса гуруҳни бошқаришга ўтади. Бу бўлажак режиссёрларни келажакда тасвирга олиш гуруҳи билан ишлашга, амалий тайёрлайди. Уларни нималарга эътибор бериш кераклигига ўргатади. Шу билан бирга гуруҳни ишга жалб қилиб улар билан тил топишишга, уларга қандай қилиб тўғри вазифа юклашга ўргатади. Бу режиссёрларни келажакда тасвирга олиш майдончасига тушиб қолганларида ўзларини йўқотиб қўймасликлари учун ёрдам беради.

Театрлашган шарт-шароит яратиш босқичида яна бир усул қўлланилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Унга кўра бир сценарий бир нечта кичик гуруҳга берилади. Ҳар бир гуруҳ танланган асарни ўзича талқин қилиб тасвирга олади. Бу талабалар ўртасида дўстона рақобат уйғотиб уларни кўпроқ изланишга ва ижод қилишга ундайди. Талабалар ким ўзарга ижод қилар экан, бир-бирига ўхшамаган топилмалар топишга ҳаракат қиладилар. Бу эса талабалар фантазиясининг кенгайишига олиб келади. Бу жараёнда ўқитувчи ҳар бир гуруҳга ҳолисона маслаҳат

бериб, уларга тўғри йўл кўрсатиб боради. Бу билан ўқитувчи талабаларнинг мавзудан четга чиқиб кетишларининг олдини олади. Ўқитиш методикасининг иккинчи босқичи якунида ҳар бир кичик гуруҳ ўз ишини намойиш этар экан, ўзаро муҳокама қилинади: қайси гуруҳ асарнинг қайси қисмида қандай тасвирга олиш услубини танлаган? Қандай усул билан ёндашилган? Ким қандай талқин қилган? Ва ҳоказолар кўриб чиқилади.

Ўзаро баҳс-мунозара орқали улар фикр алмашсалар, бир-бирларининг фильмларини кўриб эса тажриба алмашадилар. Бир-бирларининг хатолари орқали амалий малака орттира бошлайдилар.

Учинчи босқич ифодавий-имитацион босқичда эса талабалар ўзлари тасвирга олган ишни оммага етказиш йўлларини ўрганадилар. Бунда улар тайёр бўлган фильмни реклама қилиш, сотиш ҳамда товар сифатида истеъмолчиларга ўтказиш бўйича сабоқ оладилар. Талабалар бу босқичда фильм учун реклама, турли хил афишалар, расмлар, коллажлар тайёрлашни ўрганадилар. Яъни улар ўз ишларини бозорга қандай қилиб тақдим этиш кераклиги бўйича йўл-йўриқ оладилар. Бу албатта уларга келгуси ишларида асқотади. Чунки ҳозирги кунда нафақат ижод қилиб санъат асари яратишни билиш керак, балки уни оммага тақдим қилишни ҳам билиш даркор. Кимнинг тақдимоти яхшироқ чиққанини эса ўқув театрига ташриф буюрган томошабинлардан билиш мумкин бўлади.

Ҳар уччала босқич якунида энг яхши деб топилган ижодий ишлар турли хил фестивалларга тавсия этилади. Бу эса ўз ўрнида талабаларни рағбатлантириб, янада кўпроқ изланишларига туртки бўлади.

ВГИК ўқитиш методикаси авваламбор шахсни шакллантиришга асосланган. Унга кўра шахс индивидуал ривожланиши керак. Шу билан бирга бутун аудиторияда ижодий ёндашув хусусиятини шакллантириб, санъат борасида назарий чуқур билим беришга қаратилган. Талабаларга сенсорли тарбия бериш билан уларни келажакда санъат соҳасида ўзини йў қотиб қўймасликка ва жанрлар хилма-хиллиги ва тематик репертуар

оқимида адашиб қолмасликка эришилади. Умуман, ВГИК методикасига кўра талабалар ижодий мустақил фикрлашга ўрганадилар. Бу жараёнда ўқитувчи йўл бошловчи вазифасини бажаради. Бу эса ҳар бир олий ўқув юртининг бош мақсадидир.

Назорат саволлари

1. Ривожланган хорижий мамлакатларда санъат таълимининг етакчи хусусияти нимада?
2. ВГИК таълим методикаси қандай тузилган?
3. Кино мутахассисларини тайёрлашда Россияда неча босқичли тизим мавжуд?
4. Акмеологик ёндошув деганда нимани тушунасиш?

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги Қонуни. 7 октябрь 2013 йил(ўзгартириш ва қўшимчалар билан).
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Қарори. 2017 йил 31 май №ПҚ-3022 . “Халқ сўзи” газетаси 1 июнь, 2017 й.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. -Т.:“Маънавият”,2008. 176 б.
5. Андрей Тарковский: начало пути (воспоминания, интервью, лекции, статьи) - М., ВГИК, 1994, 204.С.
6. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. – Тошкент: Фан, 2007. – 160 б.

7. Жорж Садуль. Всеобщая история кино / перевод с французского В. А. Рязанова. — М.,: «Искусство», 1958. — Т. 1. — 611 с.

8. Карцева Е. Голливуд: контрасты 70-х. Кинематограф и общественная жизнь США. - М.: Искусство, 1987. - 319 с.

2. мавзу. Ривожланган мамлакатларда санъат таълимининг ўзига

хослиги

Режа:

1. Америка Қўшма Штатларида санъат таълими
2. Санъатшуносликнинг хориж тажрибаларидаги алоҳида жиҳатлар
3. Хорижда санъат таълимининг замонавий услублари

Таянч иборалар: таълим, кино санъати, режиссёр, санъаткор, ижод, ижодий устахона, ўқув студиялар.

2.1. Америка Қўшма Штатларида санъат таълими

1994 йили АҚШда “Мақсадлар 2000: Американинг таълим акти” номли қарор қабул қилиниб, унга кўра, “Саънат” фани ўрта мактабнинг барча босқичларида ўтилиши шарт деб белгиланган. Ҳозирги кунга келиб 50 та штатдан 48 та штат мактаблари ўқиш планида санъат мажбурий ўқитиладиган фанлардан бирига айланган. Америка олий ўқув юртларига келсак, уларда бу йўналиш узок йиллар давомида ривожланиб келган. 60 йиллардан бошлаб деярли ҳар бир олийгоҳда санъат йўналиши бўйича факультетлар мавжуд бўлиб, уларда журналистика, коммуникация, кинематография, санъатшунослик, маданиятшунослик каби йўналишлар бўйича таълим берилиб келган. Америка Қўшма Штатларда юзлаб институт ва университет бўлгани учун айнан бир олийгоҳда тўхталиб бўлмайди. Умумий медиа таълим тараққиётини қуйидаги босқичларга бўлиш мумкин:

1) медиа таълимнинг илк ривожланиш босқичи (йигирманчи асрнинг 60-70 йиллари);

2) медиа таълимнинг асосий намунавий кўринишининг шаклланиш босқичи (йигирманчи асрнинг 80 йиллари);

3) замонавий медиа таълим босқичи (йигирманчи асрнинг 90 йиллари ва йигирма биринчи аср);

АҚШда медиа таълими кенг миқёсда ўқитилади. Айниқса, киноматография соҳаси тезлик билан ривожлангани боис бу йўналиш бўйича таълим беришга нафақат давлат, балки хусусий корхоналар ҳам қизиқиб қолишади. Кинематография йўналиши бўйича ўқитиш ҳам давлат, ҳам хусусий корхоналар маблағ билан таъминланиб туради. Шу боисдан ҳам кинофакультетларида кино яратиш учун керак бўладиган барча техник жиҳозларнинг энг сўнги нусхалари талабалар ихтиёрига топширилади.

Талабалар назарий ва амалий ижод қилишлари учун барча шарт-шароитлар яратиб берилади.

Америка ўқитиш методикасининг асосий эътибори талабаларнинг амалий билим олишига қаратилган. Унга кўра киноматография йў

налиши бўйича таълим оладиган талабалар аввалам бор кино яратишнинг барча босқичларида қўлланиладиган техник жиҳозлар билан мукамал ишлашни билишлари шарт. Бунга талабаларнинг кино камера билан ишлашлари (улар оператор, режиссёр, монтажчи бўлишларидан катъий назар) киради. Чунки аксарият АҚШ таълим системаси шунга қаратилганки, унга кўра кино йуналиши бўйича тахсил олаётган талаба икки-икки ярим йил давомида операторлик маҳорати, монтаж қилиш маҳорати, сценарий ёзиш, маҳорати, режиссёрлик маҳорати бўйича ўқитилади. Яъни келажакда режиссёр бўлмоқчи бўлган талаба ҳам профессионал оператор, ҳам монтажчи, ҳам сценарист бўлиши талаб этилади. Бу кино соҳаси бўйича мукамал кадр етишишига олиб келади. Бундан ташқари, бу методиканинг яна бир афзал томони шундаки, кино соҳасига қизиқиб топширган талаба ўқиш жараёнида кинонинг қайси жабҳаси борасида кўпроқ қобилияти борлигини аниқлаб, кейинчалик айнан шу соҳа бўйича фаолият юритиши мумкин бўлади. Сўнгги йилларда ҳар бир талаба ўзидаги мойилликка қараб операторлик, режиссёрлик, сценаристлик, монтаж усталиги соҳаларидан бирини танлаб бир-бир ярим йил давомида айнан танланган мутахассислик бўйича илмини ошириши мумкин бўлади.

Америка ўқитиш методикаси талабаларга нафақат амалий техник билим беришга қаратилган, балки уларга назарий билимлар беришни ҳам ўз ичига олади. Бунга кўра талабалар кино ва умуман, санъат соҳасига доир барча терминология билан танишиб чиқадилар. Улар кинодан кинони ажратишга ўрганадилар. Яъни АҚШ кино бизнесида урф бўлган енгил-елпи фильмларидан ҳақиқий кино санъат асарини ажратиб олишни ўрганадилар.

Бу ўқитувчи бошчилигида бутун гуруҳ ўртасида турли хил фильмлар томоша қилиб уларни муҳокама қилиш орқали амалга оширилади. Ўқитувчилар бўлғуси киноижодкорларда эстетик диднинг шаклланишига катта аҳамият берадилар. Чунки Америка кинематография

институтларининг барчаси ҳақиқий санъатни қадрлайдиган ва келажакда “artfilm”, яъни санъат асари дейиш мумкин бўлган фильмлар яратадиган ижодкорларни етказишни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўйган.

АҚШ методикасига кўра талабаларнинг бадиий асар танлашига ҳам катта эътибор берилади. Чунки ҳар қандай кино асари фақат санъат асари бўлибгина қолмай, у улкан маблағ тикилган лойиҳа ҳам ҳисобланади. Танланган проект кутилган моддий фойда олиб келишини ҳам кўзда тутилиш керак. Шунинг учун талабаларга нафақат бадиий жиҳатдан мукамал асар, балки ундаги мавзу томошабинларни жалб эта олиши мумкин бўлган асар танлаш бўйича йўл-йуриқлар берилади. Бу билан бўлажак киноижодкорлар омадсизликка учрайдиган проектларга қўл урмасликлари борасида огоҳлантириладилар. Бунда талабаларга фильм тасвирга олиш учун асар танлашда ўз томошабинини аниқлаб олиш даркорлиги уқтирилади. Унга кўра томошабиннинг ёши, келиб чиқиши ва қизиқишлари инобатга олиниб, сўнг асар мавзуси танланади.

Америка Қўшма Штатлари кино мутахассислиги бўйича ўқитиш методикаси техника билан ишлай оладиган, назарий жиҳатдан билимдон, ҳақиқий санъатнинг фарқига борадиган ва келажакда моддий ва маънавий жиҳатдан муваффақиятга эриша оладиган кино асарлар яратиши мумкин бўлган кадрлар етиштиришга қаратилган.

2.2. Санъатшуносликнинг хориж тажрибаларидаги алоҳида жиҳатлар

Санъатнинг барча турларини санъатшунослик нуқтаи назаридан ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини англаш, оммабоп тарзда таҳлил ва тарғиб этиш малакасини эгаллашга қаратилган назарий, ижодий ва амалий масалалар қамраб олинган. Барча турдаги машғулотлари комплекс ҳолда олиб борилиши жаҳон санъатшунослиги амалиётида қабул қилинган. Шунга риоя қилган ҳолда дастурда амалий, семинар машғулотларни, якка машғулотларни ташкил этиш бўйича кўрсатмалар ҳар бир семестрга яхлит ҳолда ишланган.

Модомики юқорида бўлажак санъаткорларга таълим беришдаги тажрибалар борасида сўз юритар эканмиз, ўзига хос тажрибаларни кузатиб ўтиш ўринлидир.

Bolliwood режиссёрлик мактаби ва унинг ўзига хос услубияти. Гарчи кимларнингдир наздида, ҳинд киноси фақат романтика, фантастика, ўлдим-куйдим ёки ёлғон-яшиқ сюжетдан иборатдек туюлсада, унинг замирида ғоят улкан режиссёрлик мактаби бор. Шунинг учун ҳам ҳинд киноларининг барчаси Ер куррасини ўраб олган. Шунинг учун ҳам дунёнинг ҳар бир бурчагида бу миллат, бу ижод мактабига тегишли бўлган фильмларнинг минглаб мухлисларини топиш мумкин. Демак, тақдим этилаётган фильмларнинг элга манзур бўлишига асос бор. Ахир Ҳиндистонни дунёга танитган худди шу кинолари эмасми?

Bolliwood деб номланувчи ҳинд киносаноатининг режиссураси чинданда юксак. Унинг фақат ўзигагина хос бўлган кўплаб хусусиятлари мавжудки, улардан бошқа халқлар, жумладан, биз ўзбек миллати режиссёрлари ҳам улкан билимлар олиши мумкин. Аммо бу режиссёрлик мактабига негадир кўпчилик юқорида таъкидлаганимдек, енгил нигоҳ билан қарайди. Балки, чиндан ҳам уларнинг оддий ва содда сюжет асосидаги фильмлари осон туюлиши мумкин. Аммо худди шундай “енгил-елпи” ижод маҳсулини ҳиндларнинг ўзидан бошқа ҳеч қайси режиссёрлар эплаб ярата олмаган. Бунга ҳаракат қилганларнинг уринишлари эса муваффақиятсиз яқун топган. Демак, бунинг учун ўша оддийлик замирида ётган мукамалликни англаб олмоқ керак.

Bolliwood киносаноатининг тарихи узоқ йилларга бориб тақалади. Гарчи бу ўлкада ҳам дунёнинг бошқа минтақалари билан бир пайтда кино олиш бошланган бўлсада, унинг муваффақиятлари бошқа даврга тўғри келди. Бу давр буюк Капурлар сулоласининг асосчиси Раж Капур даври эди. Чиндан ҳам бу инсонни ҳинд киносаноати ва режиссура мактабининг асосчиси дея баҳолаш ўринли. Чунки айнан унинг ихтиролари, топилмалари ва фантазияси асосида экранлар юзини кўрган

фильмлар ҳозирги кунда Bolliwood деб номланувчи буюк киносаноатга тамал тошини қўйди. Унинг олиб кирган йўналиш ва ёндашуви бу халқ киноларининг рамзи ҳамда асосига айланиб қолди. Шунинг учун ҳам Bolliwood режиссёрлик мактаби ҳақида гапиришдан олдин унинг асосичи Раж Капур босиб ўтган ижод йўлига батафсил тўхталиш шарт.

Буюк Раж Капур 1924 йилнинг 14 декабрида артистлар оиласида дунёга келган. Унинг бобоси ҳам актёр бўлган. Ражнинг отаси Притхвирадж Капур эса Бомбей (ҳозирги Мумбай)даги «Притхви-тиэтрс» театрининг хўжайини ва бош режиссёри эди. Шунинг учун ҳам ўзининг барча фарзандлари (Раж, Шамми ва Шаши) да актёрлик соҳасига муҳаббат уйғота олди.

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, чиндан ҳам Ражнинг санъаткорлар оиласида туғилгани ва шу муҳитда вояга етгани, унинг келажакдаги барча муваффақиятларига сабаб бўлди. Шу билан бирга айнан мазкур омил унинг санъат соҳасида кўплаб оғир кун кечиришига ҳам асос бўлганди.

Раж биринчи марта олти ёшида «Притхви-тиэтрс» театри сахнасида роль ижро этди. Бу санъат маскани бўлажак юлдуз учун ҳақиқий мактаб вазифасини ўтади. Боиси театр труппасида ишчилар кўп бўлишига қарамай, Притхвирадж ўз ўғли Ражга ғоят қаттиққўллик билан муносабатда бўлган ва унга қатъий талаблар қўйганди. Бу ерга Раж фақат актёр сифатидагина келиб кетмас, балки сахна ишчиси, чироқчи ва фаррош вазифаларини ҳам бажарарди. Ўн тўрт ёшга кирганида Ражнинг театр актёр сифатидаги билими, иқтидори ва маҳоратига, ҳаттоки, қатта-қатта артистлар ҳам ҳавас билан қарай бошладилар.

Аммо отасидан фарқли равишда Раж келажакдаги театр эмас, аксинча ўзини ғоятда қизиқтирадиган ва мафтун этиб келган кино санъати билан боғлади. У 1935 йилда «Революция» фильмида эпизодик роль ўйнади. Шундан сўнг у «Бомбей Токиз» киностудиясида режиссёр

ёрдамчиси вазифасида фаолият юрита бошлайди. Шу билан бир вақтда «Притхви-тиэтрс» театрида актёр ва безакчи рассом бўлиб ҳам ишларди.

1946 йилда Раж ўзининг илк режиссёрлик фильми «Аланга»ни суратга олишга бел боғлайди. Фильмдаги бош қаҳрамон йигит ролини ўзи, қаҳрамон қиз ролини эса дўсти, ўн саккиз ёшли Наргис ижро этадилар. Томошабинлар ва танқидчиларнинг қўллаб-қувватлашлари ҳамда кўмаклари билан Раж ўзининг шахсий киностудиясини очишга аҳд қилади.

Дастлаб «Раж Капур филмз» билан бирга ишлашни хоҳловчи ҳамкорлар жуда кам эди. Керакли иш қуроллари ва ишчиларнинг камлигига қарамай улар бир ёқадан бош чиқариб, тушкунликка тушмай, аксинча завқ-шавқ билан ишга киришадилар. «Суратга олиш пайтларида кўпинча еб-ичиш ва ухлаш кераклигини ҳам ёдимиздан чиқариб кўярдик», дея эслаганди кейинчалик Раж Капур. Рассомлар, бастакорлар, хизматчилар ва қўшимча ишчилар оммавий сахналарда ҳам иштирок этар, баъзан эса кичик-кичик ролларни ҳам ўйнашларига тўғри келарди. Ражнинг ўзи эса сценарий муаллифи, режиссёр, продюсер, администратор ва фильмнинг асосий қаҳрамони эди. Унга ҳар доим Наргис кўмакдош бўлиб келган.

«Аланга»дан сўнг «Ёмғирлар мавсуми» фильми экран юзини кўради. Бу фильм ҳақида ҳинд танқидчиларидан бири шундай ёзган эди «...фильмда Раж ва Наргис кўзни оладиган даража оламга нур сочарди – худди дунёга миллион-миллион чироқлар ўрнатилгани каби ёруғ эди!»

Ва ниҳоят Капур ўзининг учинчи фильмини суратга олди ва мисли кўрилмаган шон-шуҳралар оғушида қолди. Бу фильм ўша, афсонага айланган, ҳали-ҳамон мухлислар учун севимли бўлиб қолган «Дайди» эди. Раж мазкур фильм учун иштирокчиларни ниҳоятда зийраклик билан саралаб олади. Суратга олиш ишлари 3 ой давом этади. Бу вақт мобайнида ҳинд классик мусиқа ва рақсларини ўрганиш, мураккаб,

кимматбахо декорация куриш ишлари ҳам амалга оширилади. Бир қанча кўринишлар катта студияларнинг павильонида ҳам суратга олинади.

1951 йили фильм Ҳиндистон экранларига чиқади ва кўз кўриб, кулоқ эшитмаган муваффақиятдан кейин уни дунёнинг бошқа мамлакатларида ҳам намойиш эта бошлайдилар. Фильм Канн кинофестивалида олий мукофотга муносиб кўрилади. Раж Капурнинг Бомбейдаги кичкина студиясини кўргани дунёнинг турли мамлакатларидан ташриф буюрган саёҳлар денгиз каби оқиб кела бошлайдилар. Бу вақтда Раж ҳақида ҳам ҳамма жойда ёзиб, гапира бошлашган эди.

Фильмнинг муваффақияти шунда эдики, нима қилиб бўлса ҳам ҳақиқий одам бўлишни истаган ёш қаҳрамон – ёш йигитга тақдирнинг бир қатор синовларидан сўнг омад ва бахт кулиб боқади. Бундай ринг-баранг, таъсирчан ва ишониб бўлмас воқеани Раж ўзининг мислсиз истеъдоди орқали фильмга шундай табиий ва усталик билан сингдирадики, томошабинни ишонишга ва таъсирланишга мажбур этади. Унинг дайдисини ҳаётни севадиган, оптимист, содда муғомбир, ғайратли, ишонувчан ва шу билан бирга ҳимоясиз эди. Қўшиқчи, раққос ва чакқон акробат Раж Капур ўзининг кутилмаган трюклари, комик қобилияти, фантазияси, кулишлари жиддий ва баланд овозда гапиришлари билан барчанинг ёдида қолган. Шунингдек, унинг яна бир ўзига хос томони фильмнинг гўзал кўшиқлар билан бойитилгани эди. Бунинг устига режиссёр устамонлик билан улардан фойдаланган. Яъни кўшиқ асносида актёрлар кечмиши, воқеалар ривожини ва қаҳрамон руҳиятини ҳам очиб беришга муваффақ бўлган. Мана шу эди фильмнинг асосий ютуғи.

Шундан сўнг Раж кўплаб фильмларни суратга олди ва мисли кўрилмаган ютуқларга эришди. Унинг элга тақдим этган ижод намуналари орасида ўзбек халқига яхши таниш бўлган «Жаноб 420»

(1956 йил), «Менинг исмим масхарабоз» (1970 йил), «Бобби» (1973 йил), «Муҳаббат дарди» (1982 йил) каби кўплаб фильмлар ҳам бор эди.

Раж Капур хақида жуда узоқ гапириш ва ғоят кўп ёзиш мумкин. Аммо мазкур ишнинг мақсади бевосита унга боғлиқ ҳолда ўзга мавзуда фикр юритиш. Шу боис ҳам бу улуғ режиссёр ижоди борасидаги маълумотларга нуқта қўйиб, у яратган режиссёрлик мактабининг ўзига хос жиҳатларини таҳлил этсак.

Одатда ҳинд киноси деган иборани эшитсак, қулоғимиз остида ҳинд қизларининг қадам товуши, оёқларига қадалган кўнғироқчалар овози, миллий мусиқа садолари жаранглаб, гуллар аро кўшиқ айтиб юрган йигит-қиз кўз ўнгимизда гавдаланади. Чунки айнан шу хусусияти билан мазкур халқ фильмлари дунёни забт этган. Албатта, уларнинг зафар ва ғалабаларини кўрган бошқа миллат, жумладан, ўзбек режиссёрлари ҳам ўз фильмларида худди шу усулдан фойдаланишга ҳаракат қилишган. Масалан, «Тоғлик куёв», «Шаббона» ва. х.к. Бироқ, уларнинг ҳеч бири ҳинд киноси бўла олмади. Уларга ўхшай олмади. Айнан шу ерда юқоридаги мулоҳазаларимизни асослаб кетиш имкони туғилади. Яъни кимларнингдир кўзга оддий кўринган усулни қўллаш, содда кўринган фильмни яратиш учун кучли билим, маҳорат ва топқирлик керак. Ана шундагина ҳар қандай ёлғон сюжет ҳам, тўқима воқеалар ҳам томошабинни ишонтира олади.

Бугунги кунда ҳам қизгин фаолият олиб бораётган Болливуд ижодкорлари айнан Раж Капур асос солган андоза асосида ишламоқдалар. Йилдан-йилга уни бойитиб, шакллантириб, ривожлантириб бормоқдалар. Шу боис ҳам техника ҳамда улкан актёрлик мактабига эга бўлган бошқа киносаноат асарлари орасида ҳам улар ўз мавқеи ва томошабинини доимгидай, керак бўлса, ундан ҳам кўпроқ сақлаб келмоқдалар. Чунки бу мактабда режиссёрлик соҳаси бўйича Раж Капур сингари пухта билим берилади. У каби санъатнинг турли жаҳбалари ва йўналишларини бевосита амалиёти билан

ўргатилади. Фақатгина режиссура эмас, актёрлик, кўшиқчилик, раққослик, безакчи, рассом, оператор ва чироқчилик каби соҳалар ҳам уларнинг онгига сингдирилади. Шу билимлар туфайли режиссёрлар бадиий ва ижро савияси юқори бўлган ижод маҳсулларини элга тақдим этадилар.

Маълуи бўлишича, Ҳиндистоннинг кўзга кўринган ва дунёга донғи кетган актёрларининг кўпчилиги санъат соҳасида умуман тахсил олмаганлар. Уларни бу соҳага кучли қизиқиш ва интилиш олиб келган. Аммо шунга қарамай улар ўзларининг бемисл қобилиятлари ва ижро маҳоратлари билан дунёни ларзага солганлар. Актёрлик соҳасида йиллаб билим олган айрим касбдошларидан ҳам илгарилаб ақл бовар қилмас муваффақиятларга эришган. Масалан: Дхармендра Деол, Ражеш Кханна, Амиабх Баччан, Митхун Чакроборти, Наргис, Вижайантимела, Бабита, Димпл Кападиа каби кўплаб ижодкорлар ана шундай кинога қизиқиш ва улкан хоҳишлари билан кириб келганлар. Юрагида бир олам орзусидан, гўзал қад-қомат ва латофатидан бошқа ҳеч нимаси бўлмаган бу ёшларнинг барчаси режиссёрларнинг билими, изланишлари боис буюк актёр бўлиб етишдилар. Чунки уларнинг юраклари туб-тубида яшириниб ётган қобилиятларини айнан режиссёрлар усталик билан юзага чиқарган. Демак, ҳинд киноларининг муваффақиятини айнан режиссёрларнинг меҳнатлари таъминлаши айна ҳақиқат. Тўғри, томошабин билан юзма-юз бўладиган, уларни экран қаршисига михлайдиган ёки у ердан тезроқ кетиб қолишларига сабаб бўлувчи албатта актёрлар ҳисобланади. Аммо уларнинг юксак ижролари, томошабин билан юзлашгандаги барча кечинмаларига айнан режиссёрлар етакчилик қилишади. Режиссёр актёрдан ҳам, тасвирчидан ҳам, рассом, борингки, барча-барча ижодкорлар олдига вазифа қўйишни ва талаб қилишни яхши билади. Шунинг учун ҳам улар яратган кинолар ғоят табиий ва ҳаётий акс этади. Шунинг учун ҳам экранда рўй бераётган ёлғон воқеаларнинг ёлғон эканлигини билиб туриб томошабин ишонади. Кўзига ёш олади

ёки қувонади. Халқимиз ҳиндларнинг урф-одати, расм-русумлари, байрамлари, ҳатто, маросимлари ва диний қўшиқларини ҳам ёддан билишади. Аммо ўзимизнинг миллий қадриятларимиз борасидаги саволларга тўла жавоб бера олишмайди. Ёки ўз динимизга оид бирор сурани охирига қадар ёддан айтиб беролмайдиганлар бор. Нега шундай? Чунки ҳиндлар ҳар бир фильмида, ўша “ёлғон-яшиқ” воқеалар қаторида ўз миллий урф-одатларини, турмуш тарзини ва диний удумларини ҳам батафсил кўрсатиб беради. Шунинг учун ҳам уларнинг тарихи ва миллати борасида бутун дунё халқи кўп маълумотларга эга. Юқорида уларнинг бу қадар дунёга донг таратишларига Раж Капур асос солган мелодрама жанрини асос сифатида келтириб ўтдик. Аммо фақат шу унсургина уларни дунё кино бозоридаги юқори рейтингини ушлаб тургани йўқ. Бунга уларнинг ўзига хос яна бир ёндашувчи сабаб бўлмоқда. Буни эса ҳар бир фильмда очикдан-очик кўриш мумкин. Бироқ негадир бизнинг режиссёрлар улардан бой ва камбағал ўртасидаги муҳаббат можароси ёки қўшиқ айтиб, рақсга тушишларини ўзлаштирадилару аммо энг асосий жиҳатга эътибор ҳам беришмайди. Келинг, мулоҳазаларимизни бир неча мисоллар орқали асослаб кетамиз.

Ҳинд киноларининг ютуқларидан бири, бошқа миллатларга ҳам ўз халқини яхши танитган омил бу фильмларда ҳар доим миллийликнинг қайсидир кўришини акс эттиришдир. Агар эътибор берган бўлсангиз, деярли барча ҳинд фильмларида қаҳрамонлар ўз миллатидан, ўз ватанидан, ўз урф-одатларидан фахрланадилар. Унга ҳар доим амал қиладилар. Оддий қаҳрамоннинг икки оғиз гапи ёки оддий турмуш тарзи орқали режиссёр миллатининг энг асосий сифатларини очиб беради. Бундан ташқари, улар томошабин кўз ўнгида ватанпарвар, ҳаётдан миннатдор, ўйин-кулгидан боши чиқмайдиган қувноқ халқ сифатида гавдаланади. Улар аксари фильмларини юртининг чиройли гўшаларининг тасвири билан бошлашади. Ваҳоланки, уларда бундай манзиллар бармоқ билан санарли. Аммо бизда-чи? Бизда эса асосан

вайроналар, қишлоқлар, нураган девор ва бузилган машиналар тасвири билан фильм сюжети бошланади. Нима, миллийлигимизни кўрсатиш учун нураган девордан бошқа нарсамиз йўқми? Фильмнинг бошланишидаги тасвири муҳим аҳамиятга эга эканлиги исбот талаб қилмас ҳақиқат-ку. Унда нега ана шундай оддий қоидаларга риоя қилмаймиз?

Ҳинд фильмлари ва уларнинг режиссурасидаги ўзига хослик ҳақида фикр юритар эканмиз, мулоҳазаларимизни “Уч савдойи” фильми мисолида асослашга ҳаракат қиламиз.

Режиссёр Раж Кумар Хирани томонидан тасвирга олинган фильмда бош ролларни Bollywoodнинг атоқли артистлари Амир Хон ва Карина Капур, иккинчи даражали ролларни эса қатор актёрлар ижро этишган. Фильм номига номуносиб тарзда савдойи, яъни тентаклар ҳақида эмас. Аксинча, соғлом, ўқимишли тентак йигитларнинг буюк дўстлиги ҳақида бўлиб, воқеалар ривожини орқали инсонийликнинг жirkanч иллатлари танқид остига олинади. Ва томошабинларга одамийикдан сабоқ беради.

Унда намоёиш этилаётган дўстлик, беғараз муносабатлар ва мусаффо севги барчада хавас уйғотади. Ўз дўстига хиёнат қилишни хоҳламаган йигитлардан бири бундай пасткашликдан кўра ўлимни афзал билса, яна бошқаси дўсти ва унинг келажаги учун қатъий ҳаракат қилади. Ва унинг бир умр армон бўлиб қолаётган орзуларини рўёбга чиқаради. Фильмнинг аҳамиятли томони шундаки, йигитларнинг қалин дўст бўлишлари ва бир-бирларига ёрдам беришлари учун ҳеч қандай қурбонлик ҳам, молу-давлат ҳам талаб қилинмайди. Аксинча, уларнинг ўзаро муҳаббатлари ва эзгу ниятлари боис ораларидаги ришта тобора узилмас бўлиб боради. Бу орқали режиссёр эзгулик қилиш ҳаммининг ҳам кўлидан келиши, бунинг учун фақатгина кучли хоҳишнинг ўзи ҳам кифоя қилишини исботлаб беради. Бундан ташқари, томошабинни эзгуликка, саҳоватга чорлайди.

Ёки 1997 йилда экранлар юзини кўрган режиссёр Каран Жохарнинг “Салом шодлик, салом ғам” фильмини олайлик. Унда таниқли актриса Кажол талқинидаги Анжали образида ҳам ҳинд миллатининг кўп жиҳатлари ёрқин бўёқлар билан очиб берилган. Айниқса, бу ҳолат унинг оиласи билан Англияда ҳаёт кечириётган вақтларда моҳирона кўрсатиб берилади. Яъни ҳар куни тонг саҳарлаб ибодат қилишни ва диний ибодат кўшиқларини куйлашни қанда қилмайди. Ваҳоланки, унинг бу юртга келганига 10 йилдан ошган бўлади. Аммо у ўзининг ҳинд эканлигини унутмайди ва бундан фахрланади. Шунинг учун ҳам ўғлининг инглизларга эмас, ҳиндларга ўхшашини чин дилдан хоҳлайди. Бу йўлда эса уни ҳеч нима тўхтатиб қолмайди. Шунинг учун фарзандига миллий урф-одатлар ва кўшиқларни ўргатади. Норозилик билдирган эрига эса “Мен ҳиндман ва буни ҳеч қачон эсимдан чиқармайман. Шундай экан болам ҳам ўз миллати ва миллий қадриятларини тўла билган ҳолда улғайиши шарт” деган қатъий жавобни беради. Юқоридаги мисоллар орқали эса шу нарса ойдинлашадики, Bolliwoodда шунчаки фильмлар олинмайди. Уларнинг замирида маблағ орттириш ва албатта, ўз миллати ҳамда юртини дунёга намуна қилиб кўрсатиш мақсади ётади.

Назорат саволлари

1. Америка Қўшма Штатларида кино ва театр мутахассислари қандай ўқитилади?
2. Танлов таълими ва кредит системаси нима?
3. Ҳиндистон киноиндустрияси мутахассислари қандай тайёрланади?
4. Арт хаус, мейнстрим, муаллифлик киноси тушунчалари ҳақида нималар биласиз?
5. Кино санъати ва кино саноати: умумийлик ва ўзига хосликлари борасида мулоҳазаларингиз?

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги Қонуни. 7 октябрь 2013 йил(ўзгартириш ва қўшимчалар билан).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чоратadbирлар тўғрисида” ги Қарори. 2017 йил 31 май №ПҚ-3022 . “Халқ сўзи” газетаси 1 июнь, 2017 й.

4. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. -Т.:“Маънавият”, 2008.

176 б.

5. Андрей Тарковский: начало пути (воспоминания, интервью, лекции, статьи) - М., ВГИК, 1994, 204.С.

6. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. – Тошкент: Фан, 2007. – 160 б.

7. Жорж Садуль. Всеобщая история кино / перевод с французского В. А. Рязанова. — М.,: «Искусство», 1958. — Т. 1. — 611 с.

8. Карцева Е. Голливуд: контрасты 70-х. Кинематограф и общественная жизньСША. - М.: Искусство, 1987. - 319 с.

3-мавзу. Таълим тизимини ислоҳ қилишда жаҳон миқёсида тан олинган моделлар. . Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж таълимида интеграция масаласи

Режа:

3.1. Хориж давлатларида мусиқа таълимининг етакчи хусусиятлари

3.2. Европа мамлакатлари таълим тизимидаги ўзгачалик.

- 3.3. Япония таълим модели.
- 3.4. Санъат таълимида иқтидор масаласи.
- 3.5. Дифференциал ва индивидуал таълим.
- 3.6. Интеграция - хорижий таълим асоси сифатида.

Таянч иборалар: таълим модели, интеграция, дифференциаллашган таълим, индивидуал таълим, иқтидор, қобилият, табақаланган таълим.

3.1. Хориж давлатларида мусиқа таълимининг етакчи хусусиятлари

Ҳар бир мамлакатнинг мусиқа тарбияси ғоявий-сиёсий жихатдан қатъий назар инсон онгидаги эстетик дидларни шакллантириш ва ривожлантиришга хизмат қилади. Ҳар бир халқнинг маорифда мусиқа тарбияси методикаси педагогиканинг дидактик қонуниятларига ва шу халқнинг миллий мусиқа маданияти тили ва маданий анъаналарига асосланади. Шу билан бирга мусиқа тарбиясининг структурали тизими ва илмий - методик ютуқлари бошқа миллатнинг маърифий маданиятига ҳам ижобий таъсир қилади. Хорижий мамлакатларда ягона ўқув режа ва дастурга амал қилинмайди.

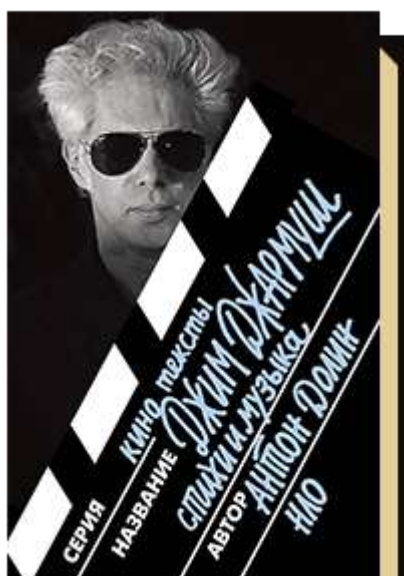
Давлат мактаблари билан бирга шахсий коллежлар ва олий таълим даргоҳлари мавжуд бўлиб, турлича даражада эстетик тарбияни амалга оширишда ўқувчига кенг ижодий эркинлик берилган. Ўқитувчи ўзининг шароити имкониятлари ва ўқувчиларнинг билим даражасига қараб дастурга ўзлаштиришлар киритиши мумкин. У тарбия жараёнида ўқувчиларда санъат орқали ҳаётни ва унга шахсий муносабат билдириш ижодий муносабатда бўлиш малакаларини ривожлантиради. Мусиқа фанидан мақсад асосан ўқувчиларда ижодий қобилиятни рўёбга чиқаришдан иборат. Жумладан АҚШ да ягона давлат дастури йўқ. Мусиқа таълими “эстетика” сифатида қўйилади. Унда мусиқа тасвирий санъат ва меҳнат билан мазмунан боғланган. Давлат мактаблари билан бирга диний ҳамда шахсий дунёвий мактаблар ҳам мавжуд. Шунинг учун ҳар бир мактабда, давлат мактабларида шахсий ва диний мактабларда ўқув ҳаракатлари ҳам бир хил эмас. Ўрта ҳисобда I-VII синфларга ҳафтасига 4-2 соатдан дарс ўтилади. Дарсдан ташқари ҳар бир ўқувчи мусиқа тўғараклари (хор, оркестр, ракс, вио) га аъзо бўлиши мумкин. Шунингдек бир мактабда симфоник оркестр мавжуд.

Японияда ҳам ягона ўқув режа ва дастурга амал қилинмайди. Японияда мусиқа тарбиясининг ўзига хос системаси вужудга келган. Уларда болалар боғчасидан олий таълимгача эстетик тарбия амалга оширилади. Эстетик тарбия интеграция қилинган фан бўлиб, унга мусиқа, тасвирий санъат ва меҳнат узвий бирлашган. У бир неча босқичда амалга оширилади

- а). 1-5 ёшгача болалар боғчасида;
- б). 6-14 ёшгача тўлиқсиз ўрта мактабда;
- в). 15-18 ёшли болалар ўрта мактабида;
- г). 18-23 ёш - олий таълим мактабида.

Болалар боғчасида «Суздуки» тизими машҳурдир. Бу тизимга кўра она тилини ўқитилиши мусиқа тинглаб идрок этиш орқали амалга оширилади. Болалар чолғу асбобларида куй чалишди ҳамда роль ўйнайдилар. Машғулотлар жараёнида болаларнинг онаси ҳам иштирок этиб, унинг мазмуни ва мақсадидан огоҳ бўлади, сўнгра шуғулланишни (яъни куйлашни)

оилада ҳам давом эттиради. Судзуки тадбирларида оналарнинг мусиқа маълумотига эга бўлишлари шарт эмас. Оилада грамзапись, телевидение, концертларда тингланган асарларни муҳокама этадилар. Бунда боғча ва оиланинг ҳамкорлиги ҳам роль ўйнайди. Натижада 5-бёшли болалар Бетховен сонаталарини чалишга эришадилар. Юқори синфларга кўчган сари эстетик тарбия ҳам ҳар бир предмет сингари мураккаблашиб боради. Синфларда рассомчилик, ҳайкалтарошлик, халқ амалий санъати, мусиқа санъати танқидчилари етишади. Ўқитувчи кадрлар тайёрлаш иши ҳам Японияда яхши йўлга қўйилган. Улар асосан мамлакат олий педагогика ва санъат институтларида таълим оладилар, шунга қарамай ривожланган Европа мамлакатларига бориб, ўз малакаларини оширадилар.

3.2. Европа мамлакатлари таълим тизимидаги ўзгачалик

Санъатшунослик ва кенг олиб қараганда, гуманитар фанларни ўқитишнинг хориж тажрибаси биздаги ўқитиш системасига ўхшайди ва айни пайтда, тафовутли ўринларига ҳам эга. Айнан янги технологияларнинг ўқитиш жараёнига жадал кириб келиши хорижий мамлакатлардаги ўқитиш усулublари ва системасини такомиллаштириш, баъзи жиҳатларни ўзгартиришларни талаб этади.

Ўқитувчининг компьютер воситаларидан кенг фойдаланиши дарснинг самарадорлигини ошириб боради. Шунга қарамасдан ўқитувчининг дарсдаги ўрни ва салмоғини сақлаб туришга ҳамма вақт ҳамма жойда эътибор қаратилади. Баъзи хорижий мамлакатларда талабалар маърузага кирмасдан ўқитувчи томонидан аввалдан талабалар учун махсус тайёрланган маъруза матни билан танишиш орқали ҳам имтиҳон топширишлари мумкин. Айни ҳолат талабанинг зиммасига катта масъулият юклайди. Хориж тажрибасига кўра, ҳар бир маъруза учун видеоматериаллар тайёрлаган бўлиб, улар маърузадаги матнни тасвирдаги кўриниши сифатида аҳамиятга эга. Талаба дарсдан сўнг кутубхонага бориб, айна видеоматериалларни томоша қилиш орқали дарсда олган маълумотларини мустаҳкамлаш имкониятига эга. Муайян бир дарсларни билан боғлиқ билимларни талабалар кутубхона ва хусусий шуғулланиш орқали ўзлаштиришлари имконияти ҳам мавжуд. Шунга қармай,

талабаларнинг барчаси қатнашиши зарур бўлган алоҳида дарслар ҳам мавжуд. Ахборот технологиялари таълимнинг турли янги кўринишларини таклиф этмоқда, хусусан кейинги вақтларда модулли таълим тизимида мажмуавий ёндашув тамойили кучайиб бормоқда. Унда турли шакл, усуллар мослаштирилган ҳолда жойлаштирилиши аралаш таълимнинг инновация сифатида кириб келишига сабаб бўлди.

"Blended learning" (аралаш таълим) ҳақида шундай фикр бор – ушбу таълим бой педагогик тажрибадан самарали фойдаланишга қаратилган. Бундай ёндашув ахборотни тақдим этишда турли услубиётлардан фойдаланишни, таълимни ташкил этишда ва таълим жараёнида ахборот технологиялари, яқка тарзда ва гуруҳларда анъанавий фаолиятни ташкил этишга асосланиши мумкин. Бундай турлича ёндашув талабани чарчатмайди ва ўқишга бўлган мотивларини кучайтиради. Асосий масала - танланган услубиётларнинг ўзаро мутаносиблигини таъминлаш ва кам ҳаражат асосида юқори самарадорликка эришиш ҳисобланади.

Вебинар методи

Бугун масофавий таълимнинг яна бир тури «webinar» (1998 йилда бу термин мулоқатга киритилди) технология вужудга келди. Вебинар технология ўқитишни web –технология асосида интерактив ҳолда ташкил этишни назарда

тутади. Бу технология нафақат тингловчиларга ахборотни етказди, балки улар билан мулоқотга киришиш (оғзаки, ёзма) имконини яратади, яъни семинар кўринишида фикрларни алмашиш, ўз фикрини баён этиш мумкин.

Бошқача қилиб айтганда интернет тармоғи асосида ташкил этилувчи таълим ҳам субъект-субъект парадигмасига ўтмоқда.

Вебинар усулида дарс семинар ёки конференция Интернет орқали бир вақтда ҳозир бўлган тингловчилар билан аудио видео (ва аввалги постларда санаб ўтилган кўплаб интерактив имкониятлар) билан жонли олиб борилиб ушбу дарс кейинги фойдаланишлар учун ёзиб олинishi мумкин бўлса-да, бутун ўқув ёки курс жараёнидаги дарслар ягона платформа доирасида ўзаро узвий боғланмайди, яъни алоҳида-алоҳида бир марталик дарслар бўлади дейиш мумкин.

Эвристик ўқитиш методи

Эвристик ўқитиш методини қўллашда ўқитувчи ўқувчилар билан ҳамкорликда ҳал этилиши зарур бўлган масалани аниқлаб олади. Ўқувчилар

эса мустақил равишда таклиф этилган масалани тадқиқ этиш жараёнида зарурий билимларни ўзлаштириб оладилар ва унинг ечими бўйича бошқа вазиятлар билан таққослайди. Ўрнатилган масалани ечиш давомида ўқувчилар илмий билиш методларини ўзлаштириб тадқиқотчилик фаолиятини олиб бориш кўникмаси тажрибасини эгаллайдилар. Таълим жараёнида тадқиқотчилик ўқитиш методини қўллашда ўқитувчи ва ўқувчилар томонидан қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

Ўқитувчи фаолиятининг тузилмаси

- ўқувчиларга ўқув муаммосини таклиф этиш;
- ўқувчилар билан ҳамкорликда тадқиқот масаласини ўрнатиш;
- ўқувчиларнинг илмий фаолиятини ташкил этиш

Ўқувчи фаолиятининг тузилмаси

- ўқув муаммолари моҳиятини англаб олиш;
- тадқиқот муаммосини ўқитувчи ва ўқувчилар билан биргаликда ўрнатишда фаоллик кўрсатиш;
- уларни ечиш усулларини топиш;
- тадқиқий масалаларни ечиш усулларини ўзлаштириш.

Эвристик метод ўқитувчилардан ижодий хусусият касб этувчи юқори даражадаги билиш фаолиятини ташкил эта олиш кўникма ва малакаларига эга

бўлишни тақозо этади. Бунинг натижасида ўқувчилар мустақил равишда янги билимларни ўзлаштира оладилар. Улар одатда юқори синф ўқувчиларининг ўзлаштириш даражаларини ҳисобга олган ҳолда маълум ҳолатларда қўлланилади. Ушбу методлардан бошланғич синфларда фойдаланиш амалиётчи-ўқитувчиларнинг фикрларига кўра бирмунча мураккаб ҳисобланади. Бироқ узлуксиз таълим тизимига шахсга йўналтирилган таълимни фаол жорий этишга йўналтирилган ижтимоий ҳаракат амалга оширилаётган мавжуд шароитда ушбу йўналишдаги лойиҳаларни тайёрлаш ўзига хос долзарб аҳамиятга эга бўлиб бормоқда. Шунга қарамасдан бу тасниф

мактаб амалиётида бирмунча кенг тарқалган ва педагогик ҳамжамият томонидан эътироф этилган¹³. Шунингдек, буюк дидакт И.Я.Лернер асарлари асосида илмий тадқиқот ҳам амалга оширилган.

Хорижий таълимда сўнгги йилларда бир қатор атамалар кенг ишлатилмоқда. Буларга тьютор, эдвайзер, фасилитатор ва модератор тушунчалари киради.

Тьютор - (*Tutorem-лотинча*) устоз, мураббий вазифасини бажаради.

Баъзи ҳолларда маъруза ўқитувчиси билан тингловчи орасидаги боғловчи ролини ҳам бажаради. Бунда маърузачи томонидан берилган билимларни кенг

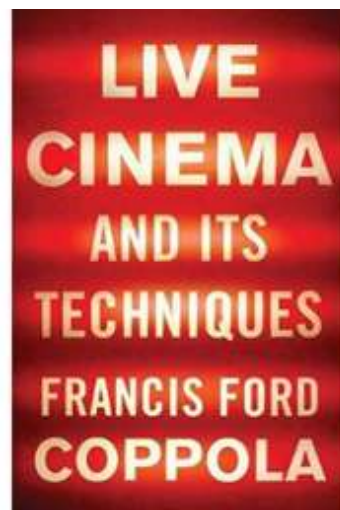
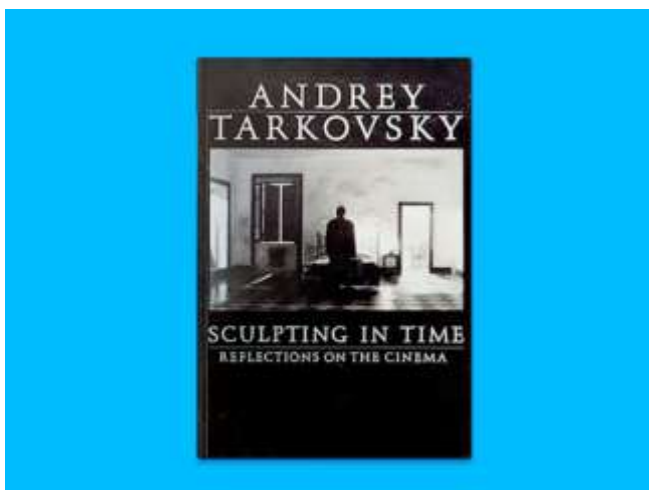
эгаллашда маслаҳатчи ва устоз ролини бажаради.

Эдвайзер (advisor)-французча “avisen”“ўйламоқ”) тингловчиларнинг индивидуал ҳолда битирув малакавий иши, курс лойиҳаларини бажаришда маслаҳатчи ролини бажаради.

Фасилитатор - (инглиз тилида *facilitator*, лотинча *facilis*—енгил, қулай)-гуруҳлардаги фаолият натижасини самарали баҳолаш, муаммонинг илмий ечимини топишга йўналтириш, гуруҳдаги коммуникацияни ривожлантириш каби вазифаларни бажаради.

Модератор -қабул қилинган қоидаларга амал қилишни текширади, тингловчиларнинг мустақил фикрлаш ва ишлаш қобилиятларни ривожлантириш, билиш фаолиятини фаоллаштиришга ёрдам беради. Маълумотни, семинарни, тренинглар ва давра суҳбатларини бошқаради, фикрларни умумлаштиради.

Бизнинг таълимда ушбу фаолиятларнинг ҳаммасини ўқитувчи бажаради ва педагог ёки ўқитувчи деб юритилади.

3.3. Япония таълим модели.

Бошқа қатор ривожланган мамлакатлар қатори Японияда оммавий ўрта мактабларнинг яратилиши таълим-тарбия дифференцияси муаммосини янада кескинлаштирди. Бундай ҳолат умумий таълим диверсификациясининг сифат даражаси бошқача тизим заруратини келтириб чиқарди. Ўқувчиларнинг иқтидори, қизиқиши, ўзлаштиришига кўра дифференциал тайёргарликни кучайтириш ва мураккаблаштириш - замонавий мактабнинг глобал йўналишига айланди.

Дифференциянинг асосий шакллари - ўқув муассасаларини турли типларга бўлиш, бир мактаб ичида поток ва профилларга, синфда гуруҳларга ажратиш назарда тутилади. Дифференциал таълим муаммоси бир хил ҳал бўлмайди ва қарама-қаршиликларга эга. Ижтимоий томондан дифференция ижтимоий танлов усулига айланади. Пулли таълим ва имтиҳонлар тизими бунда танлов воситаси бўлиб ҳисобланади. Одатда табақаланиш (дифференция) бошланғич мактабни битиргандан кейин бошланади. У турли типдаги таълим муассасаларида амалга оширилади. Масалан: Англияда грамматик ва замонавий мактабларда, Германияда реал билим юрти, гимназия ва асосий мактабларда, Францияда технологик, касбий ва умумтаълим лицейларда, Россияда оддий ўрта мактаб, лицей, коллеж, гимназияда ва б. Бу

ўқув муассасаларида дифференциянинг асосий ўзига хос белгиси дастурлардир. Бир ўқув муассасаси доирасида дифференция кенг ёйилган. Масалан, АҚШ ва Япония катта ўрта мактабларида 2 типдаги умумтаълим ва махсус дастурлар мавжуд. Улар турли қирраларда ўқувчиларнинг турли гуруҳларини ўрганишади. Германияда гимназия таълимнинг 6 профилини таклиф этади, асосий мактаб эса дифференцияни ККАМ тизими асосида амалга оширади. Унга кўра таълим дастурнинг қуйидаги вариантларига кўра ташкил қилинади: касбий курс(К), кенгайтирилган курс (К), асосий курс (А), мослаштирилган курс (М).

Политика японского государства в сфере образования

- ◆ Основная задача – воспитание и обучение творческой, неординарно мыслящей, гармоничной и духовно богатой личности, способной действовать в общественных и государственных структурах.

Тўликсиз ўрта мактаб дифференция воситаси ҳисобланади. 1930 йил АҚШда, 1950 йил Японияда, 1970-1980 йиллар Ғарбий Европада, 1990 йил Россияда дифференциал таълим амалга ошириладиган ўқув муассасалари пайдо бўла бошлади. Бу ерда гап АҚШ ва Япониядаги кичик ўрта мактаб, Буюк Британиядаги бирлашган мактаб, Германиядаги ягона коллеж, Россиядаги 6 йиллик ўрта таълим мактаби ҳақида кетяпти. Бу каби таълим муассасаларида 11-12 ёшдан 15-16 ёшгача бўлган ўқувчилар ўқитилади. Бу ўқув муассасаларда табақаланишнинг педагогик асоратлари ижобий. Табиий мақсадга йўналтирилган характерга эга, турли гуруҳ ўқувчилари

имкониятлари ҳисобга олинади. Умумий дастур ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасини оширишга мўлжалланган. Масалан, Франциядаги илк ягона коллежларда яхши ўзлаштирувчилар фоизи шу ёшдаги параллел таълим муассасаларида яхши ўзлаштирувчилар сонидан юқори чиқди. АҚШ ва Япония кичик ўрта мактабларида тўлиқсиз ўрта таълим берилади. Мазкур дастур қатор афзалликларга эга. Танлов фанлар таълимни давом эттириш ёки меҳнат фаолиятини бошлашни назарда тутди.

1950 йил охирида ДЖ.Конант бошчилигидаги педагоглар гуруҳи умумқамраб олувчи мактаб моделини таклиф этди. Бу модель бўйича умумтаълим ўқув муассасасида ижтимоий даража, қобилият, қизиқишидан қатъий назар барча болалар ўқишади, лекин турли-туман таълим дастурлари амалга оширилади. Конант тавсиялари АҚШдаги кичик ўрта мактабларда дифференциал таълимни жорий қилишда фойдаланилди. Буюк Британияда бирлашган мактаблар кичик грамматик синфлар ва замонавий мактабларни ўз ичига олади. Илк 3 йилликда ўқувчилар замонавий мактаб дастури бўйича шуғулланадилар, кейин ёки шу дастурни давом эттиради, ёки грамматик мактаб дастури бўйича ўқишади. Бирлашган мактабларда ёшига кўра 90% ўсмирлар шуғулланадилар.

Германияда умумий мактабларда ёшига кўра 5% ўқувчилар таҳсил олишади. Умумий мактабнинг кооператив ва интеграл типлари юзага келди. Кооператив мактаблар асосий, реал мактаб ва гимназияларни бирлаштирди. 9-синфдан кейин ўқувчилар асосий мактабдаги каби диплом оладилар, 10-синфдан кейин эса диплом реал мактаб ва гимназиянинг ўрта босқичига тенг келади. Кооператив мактабларда машғулотлар мажбурий ва электив дастур биргалигида амалга оширилади.

Францияда ягона коллежларда гуруҳ бўйича таълим доимий ташкил этилади. Турли типдаги гуруҳлар тузилади: гомоген гуруҳлар – тайёргарлик даражаси бир хил, ярим гомоген гуруҳлар – тайёргарлик даражаси яқин, гетероген – тайёргарлик даражаси ҳар хил. Гуруҳларга ўқитувчилар, психологлар, йўналишлари бўйича маслаҳатчилар тавсиясига кўра бўлинади.

Гуруҳлар мактаб дастури вариантларини ўзлаштирадilar. Иккита битирувчи синфда кучли ва кучсиз босқичли гуруҳлар юзага келади. Бу икки хил гуруҳни

битирган коллеж ўқувчиларига таълимнинг кейинги типлари тавсия этилади.

Дзюку («школа мастерства») – репетиторская школа.

- Здесь каждый день после школы занимаются ученики от 3 до 18 лет.
- Специально нанятые учителя добавляют к школьным знаниям новые, чтобы ученик блеснул на экзамене.

Япония мактабларида гуруҳли таълим яхши мавқега эга, уни мусобақа тарзида ташкил этишади. Синфдаги гуруҳчалар ким кўп инглиз тилидаги сўзлар, иероглиф ва шеър ёд олиш бўйича беллашадilar. Баҳо бутун гуруҳга кўйилади. Япон педагоглари гуруҳли таълимга ҳар хил нуқтаи назар билан қарашади. Гуруҳли таълим педагогик жиҳатдан тўғри, лекин гуруҳларда шуғулланувчи болалар ва ўсмирлар дунёқарашини торайтириш хавфи бор, деб

ҳисоблашади. Масалан, гуруҳни кучлилар ва заифлар гуруҳига бўлганда 2та ҳолат юзага келади: ёки кучлиларга, ёки кучсизларга эътибор қаратилади, бу ҳар иккала гуруҳга ҳам зарар.

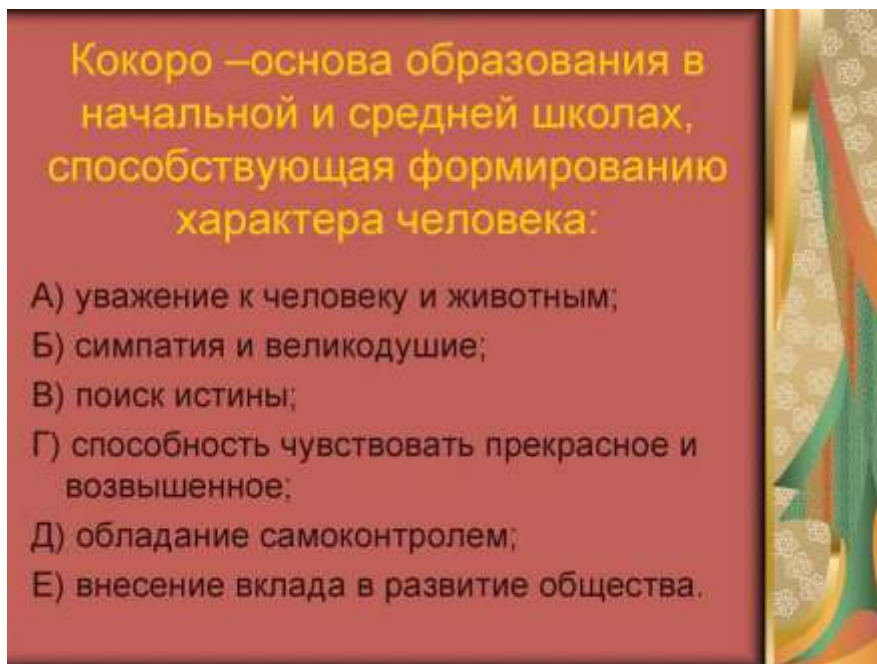
Чилида таълим интизоми (Флоренс Торч, Алехандро Мизала). Чили таълим тизимининг ўзига хос ташкилий тузилмаси мавжуд. Чили таълим тизимида 1981 йилда ташкилий ўзгаришлар амалга оширилди, яъни ҳукуматнинг марказлашган назорати остида бўлган таълим тизими маҳаллий ҳокимият томонидан назорат қилинадиган универсал ваучер тизимига ўтказилди. Ҳозирги кунда, таълим муассасалари ижтимоий-иқтисодий қатламларга бўлинган. Булар камбағаллар ўқийдиган давлат мактаблари, ўрта

катлам таҳсил оладиган ваучерли давлат мактаблари ва бойлар ўқийдиган хусусий таълим даргоҳларидан иборат. Чилида талабалар орасидаги зўравонлик индексининг юқори даражада бўлиши, Чили мактабларида кенг тарқалган безориликнинг натижаси бўлиши мумкин. Чили мактаблари кескин табақалашуви билан фарқлансада, бойлар таҳсил оладиган мактаблардаги тартиб қуйроқ мактабларга нисбатан унчалик ҳам фарқ қилмайди. Ўз навбатида, қишлоқдаги тартибсизлик кўрсаткичи шаҳарга нисбатан анча камдир.

Исроилда таълим интизоми ва ютуқлар (Ёсси Шавит, Кармел Бланк). Исроил таълимидаги интизомий иқлим ва талабаларнинг ютуқлари орасидаги кучли ва муҳим боғлиқлик мавжуд. Тест натижалари раҳбарларнинг талабаларнинг машғуллиги юзасидан қилган ҳисоботлари ва ўқитувчиларнинг синф интизоми ҳисоботининг салбий боғлиқлигини кўрсатади. Талабалар орасидаги ва талабалар томонидан ўқитувчиларга нисбатан амалга оширилган зўравонлик оммавий ахборот воситалари томонидан сўнгги йилларда кўп ёритилиб келинмоқда. Исроил талабалари итоаткорлик ва эҳтиром борасида аралаш маълумотларни қабул қиладилар. Мактабларда, Исроиллик талабалар айна ҳисоботда ҳам интизоми учун, ҳам фанлари учун баҳоланади. Ўз навбатида интизом баҳоси қониқарли кўрсаткичдан паст бўлса, талабалар сафидан чиқарилиши мумкин. Бошқа тарафдан, исроилликлар мустақил ва жасурликни қадрлайдиган сабрли ёшлар маданиятига жуда катта аҳамият берадилар.

Италия таълим даргоҳларида иммигрантларнинг мавжудлиги, интизоми ва фаолияти (Паоло Барбиери, Стефани Шерер). Италия талабалари орасидаги зўравонлик академик фаолиятга катта тўсқинлик қилади. Юқори даражадаги зўравонликнинг салбий таъсири иммигрант талабалар фаолиятидаги ўткир масаладир. Улар маҳаллий италияликларга нисбатан кўпроқ зўравонликка дуч келади ва академик кўрсаткичлари ҳам нисбатан пастроқдир. Италиядаги иммигрантлар дунёнинг ҳамма ераларидан келганлар. Уларнинг каттагина қисми Марокаш, Хитой, Руминия, Украина,

Молдова, Ҳиндистон ва Филлипиндан келган. Шунингдек, шимолий ва жанубий Италия орасидаги фарқ ҳам драматик кўринишга эгадир. Жануб шимолга нисбатан камроқ молиявий ресурсларга эга бўлганлиги боис шимолдан анча ортида ва бу қолоқликни таълим соҳасида ҳам кўриш мумкин. Жанубда, талабалар, ўқитувчилар ва раҳбарлар, шимолдагиларга нисбатан таққосланганда, юқори даражадаги тартибсизликларни қайд қиладилар.

Японияда таълим интизоми ва академик ютуқлар (Хироши Ишида, Сатоши Мива). Япония таълим даргоҳларида тартибсизлик ва жинойтларнинг содир бўлиш даражаси жуда паст эканлиги кўрсатилган. Япония мактабларидаги юқори даражадаги тарбия ота-оналар, таълим даргоҳлари ходимларининг ўта талабчанлиги, ҳамда ўрта таълим ва ундан кейинги таълим даргоҳларидаги иерархал тартибланиши сабабдир. Япон таълим даргоҳларида талабалар орасидаги хулқбузарлик даражасини ёритиш осон эмас. Японияда, таълим интизоми муҳити талабанинг ютуқларига тўғридан-тўғри таъсир ўтказмайди. Нима бўлганда ҳам, зўравонликни бошидан кечирган талабалар тест натижалари зўравонликка ҳеч ҳам учрамаганларга нисбатан пастроқдир.

Голландияда таълим интизоми муҳити, тарбиявий муаммолар, ва академик ютуқлар (Герман Г. Ван де Верфборст, Макбтелд Бергстра, Рене Веенстра). Голландияда таълим интизомий муҳити талаба фаолиятига фақат

озгина таъсир ўтказиши, талабалар гуруҳининг таркибига бўлган таъсири мустақиллигини кўрсатади, ҳамда голландларнинг таълим тизимидаги уникал тузилма талаба фаолиятига чегараланган, яъни кам таъсир ўтказишини кўрсатмоқда. Голландияда таълим тизими юқори даражада стандартлаштирилган; шунга қарамай мактаб даражасидаги автономияга кўпроқ жой мавжуд. Таълим даргоҳларида драматик кўринишда фарқлилик мавжуддир. Ҳам академик, ҳам касб-хунарга йўналтирилган таълим муассасаларига нисбатан фақат академик йўналишни таклиф қиладиган таълим даргоҳларида юқори даражадаги таълим хавфсизлиги таъминланган. Умуман олганда, Япония таълими модели ўта юқори даражадаги қурилмаси билан бошқа ривожланган мамлакатлар тизимидан ажралиб туради.

3. 4. Санъат таълимида иқтидор масаласи.

Иқтидорли болалар бу - умумий ва махсус қобилиятларни ўзида мужассам этган болалардир. Улар бошқа болалардан қуйидаги белгилари билан ажралиб турадилар:

1. Концептуал ақл – ходисаларнинг мантикий, математик, лингвистик масалаларини яхши хал қилиш иқтидори;
2. Эстетик ақл – ходисаларнинг шаклини билишга интилиш, лекин ҳар доим ҳам уларнинг сабаблари билан қизиқмаслиги;
3. Ижтимоий ақл (социал) – асосий диққат шахслараро муносабатларда жамланган бўлиб, инсон тақдири, мақсадлар ва қадриятлар билан боғлиқ қарорларни мустақил қабул қилиш салоҳияти.

Муаммоли таълим ҳам ана шу ақлнинг қай бирини ривожлантиришга қаратилганлиги билан бир-биридан фарқ қилиши мумкин.

Ҳозирда ривожланган мамлакатларда кичик ёшлиқдан боланинг IQ – интеллект коэффиценти –(билим қабул қилиш, янги билим яратиш ва уни самарали ишлатиб бой бўлиш қобилияти)га алоҳида диққат қаратилмоқда.

Инновацион ривожланиш узлуксиз таълимга янги талаблар қўяди. **Мактабгача таълимдан** бошлаб болани қобилиятини соҳасини аниқлаб, уни ҳар йил ривожлантириш (интеллект коэффиценти - IQ) ва оддий маиший

инглиз тилини ўргатиш. **Умумий ўрта таълимда ва лицейларда (11 йил)** янги билимлар бериш билан бирга **қобилиятни (IQ) ривожланиш омилларини** ҳар йил ҳар бир ўқувчи учун таҳлил қилиш, билимларни ва қобилиятни ишлатиб бой бўлишга қизиқтириш. Қобилиятига ва қизиқишига мос олий таълим муассасаси ва касб-ҳунар коллежида касб танлашига тавфсиялар бериш. 5-синфдан бошлаб мустақил “ESSAY” ёзишни ўргатиш (ҳар йил сўз ўлчовини ошириш ва мукамаллаштириш). Ёзма ва оғзаки инглиз тилини ривожлантириш. **Коллежларда (6 ойдан 2 йилгача)** “устоз-шогирд” тизимини жорий этиб, ишлаб чиқаришни масъулиятини ошириб, Ўзбекистонда бор инновацияларни ишлатишга ўргатиш ва ишга жойлаш.

Олий таълим (ОТМ) бакалавриатида абитуриентлар учун тест синовларини адолатлаштириш: барча ОТМга (ижодий ОТМдан ташқари) қабул баллари ягона бўлиши ва бир йилдан сўнг мутахассисликларга бўлинишини таъминлаш. Ижодий ОТМларда эстетик иқтидорни юқори ўринга қўйиш. Санъат даргоҳлари билан мустаҳкам алоқалар ўрнатиб, интеграцияга алоҳида диққат қаратиш (ижодий амалиётлар, йирик санъаткорларнинг махсус курсларини ташкил этиш). 2-босқичдан бошлаб хорижий таълим тизимидаги инновацияларни Ўзбекистон шароитига мослаштириш. Барча мутахассисликларда инглиз тилини чуқур ўргатишга аҳамият бериш.

Магистратурада ўқишни тўлиқ инглиз тилига ўтказиш (Корея, Япония, Германия тажрибаси). Устоз-шогирд хорижий инновацияларни модернизациялашга ҳаракат қилиб, хомийлар ёрдамида жорий этишга ҳаракат қилиш.

Олий таълимдан кейинги таълим:

Докторантурада (PhD, DrS) янги илмий ғоялар ва инновацияларни ихтиро қилиш, самарали жорий этиш ва экспорт қилиш.

Германияда 10-12 ёшдан бошлаб иқтидорли болаларни (IQси 130 балдан баланд) ажратиб олиб, Берлин Anna-LinCh-Schute мактабида махсус методикалар орқали қобилиятини ривожлантирилади. Буларнинг номи

“Европа иқтисодиётини 80 умидлари”. Бу тариқа иқтидорли болаларни “бизнинг буюк келажагимиз” деб Корея, Сингапур, АҚШ, Австралия, ХХР ва бошқа ривожланган давлатларда ҳам тайёрлаш йўлга қўйилган.

Педагогик жараёнда талабаларга индивидуал ва дифференциал ёндашув шахс ривожланишида муҳим омил ҳисобланади, чунки айнан шундай ёндашув ёшлардаги иқтидор ва қобилиятни кўра билиш, шахс ривожланишига шароитлар яратишни назарда тутди.

Босқичлик дифференция технологиясидан фойдаланишнинг асосий мақсади ҳар бир талабани ўзининг имкониятлари ва қобилиятлари даражасида ўқитиш бўлиб, натижада ҳар бир таълим олувчи ўз иқтидорига кўра билим олиш ва шахсий салоҳиятини амалга ошириш (қўллаш олиш) имкониятига эга бўлади. Мазкур технология таълим жараёнини янада самаралироқ бўлишига хизмат қилади.

Индивидуал ва дифференциал ўқиш бир хил эмас. Дифференциал таълим –ўқув жараёнини ўқувчилар гуруҳининг етакчи хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш бўлса, индивидуал таълим ҳар бир ўқувчининг қобилияти, иқтидорига қараб берилади. Ишни самарали ташкил қилиш учун дастур, дарслик, дидактик материалларнинг янги вариантлари яратилади.

Дифференциал, яъни табақалаштирилган таълим сўзи лотин тилидан “дифферент”, бутунни қисм, шакл, босқичларга бўлиш маъносини англатади. Кейинги йиллар тажрибаси шуни кўрсатадики, таълим олувчи учун энг қулай шароитларни таъминлайдиган ўқув жараёни бу дифференциал таълимдир.

Дифференциал таълимнинг мақсади: талабаларнинг индивидуал хусусиятларини, яъни иқтидори ва қобилиятини ҳисобга олиб ўқув жараёнини ташкил қилиш.

Дифференциал таълимнинг вазифалари: талабанинг ўзига хослиги (индивидуаллигини) кўриш, ўз кучига ишонишга ёрдам бериш.

Дифференция таълим педагогдан талабаларнинг индивидуал қобилиятлари ва ўқиш имкониятларини (диққат, фикрлаш, хотира ва

бошқаларнинг ривожланиш даражаси), билим, кўникма, малакалар даражасини ташкиллаштиришни ўрганишни талаб қилади, бу эса коррекцион самарага эришиш мақсадида келгуси индивидуаллаштиришни амалга ошириш имконини беради.

Дифференциал таълим аслида мактабдан бошланади. Маълумки, болалар мактаб дастурларини ўрганишга турли тайёргарлик билан келишади. Статистикага мурожаат этадиган бўлсак, ўқувчиларнинг 65% мактабга бир хил психик ривожланиш билан келади ва бу меъёр ҳисобланади; 15% - кам ёки кўп даражада бу босқичдан ўтади; 20% болалар, аксинча кам бўлади.

Амалиёт тасдиқлашича, ривожланишнинг барча босқичлари бўйича маъёрий кўрсаткичга эга бўлган болалар фақат китобларда бўлади. Одатда ҳар бир болада у ёки бу оғишишлар (оз миқдорда бўлса ҳам) бўлиб, келгусида ўқишдан орқада қолишга олиб келиши мумкин. Ўқувчиларнинг мактабдаги ўқув жараёнига тайёргарлик даражаси бир хил эмас ва йилдан-йилга кўрсаткич пасайиб кетмоқда. Баъзиларда тайёргарлик даражаси кейинги ўқишдаги муваффақиятларига мос келади, баъзиларида меъёрга аранг етиб боради. Дифференциал ёндашувни амалга ошира туриб, педагог кўйидаги талабларга амал қилиши керак:

- таълим учун яхши муҳитни яратиш;
- ҳар бир бола ўзидаги имконияти ва қобилиятига кўра ўқиши, ундан нима кутилаётгани ҳақида тасаввурга эга бўлиши;
- ўқув жараёнида мотивация бўлиши учун ҳар қандай талаба ёки ўқувчи билан яқиндан мулоқотда бўлиши;
- турли даражадаги таълим олувчиларга уларнинг имкониятларига мос дастурларни эгаллашлари таклиф этилиши лозим.

Дифференциянинг муҳим йўналиши бу тўлдирувчи таълим бўлиб, ўзлаштира олмайдиган ўқувчиларга нисбатан қўйилган қўшимча педагогик ҳаракат ҳисобланади. Тўлдирувчи таълим - ўқувчиларнинг қониқарсиз тайёргарлиги, ўзлаштиролмаглигига қарши жавобдир. Таълим дастури раҳбарларининг бир овоздан таъкидлашича, доимий ва масштабли

тўлдирувчи таълимга ассигнования, яъни маблағ етарли бўлса, унинг самараси янада юқори бўлади. Тўлдирувчи таълим амалиёти мактаб ва оила ҳамкорлигини назарда тутаяди, психология, ориентация, индивидуал ёндашув бўйича мутахассисларни жалб қилади. Тўлдирувчи таълим шаклларида бири бир синфда такрор ўқийдиганларга таълим беришдир.

АҚШда бошланғич мактабларда бир синфда икки йил ўқиш деярли йўқ. Францияда синфда қолиш бошланғич мактабнинг юқори синфларда, коллеж ва лицейларда мавжуд. Бошланғич мактабда қайта ўқиш ҳақидаги қарорни ўқитувчилар, ўрта ўқув муассасаларида ота-оналар розилиги билан ўқитувчилар қабул қиладилар. Агар ота –оналар норози бўлса, масалани махсус комиссия ҳал қилади.

Японияда синфда қолиш ҳолати унчалик кўп учрамайди. Японияда ким тўлиқ умумий таълим олмоқчи бўлса, оддий мактаб билан чегараланмайди. У албатта тўлдирувчи таълим учун хусусий репетитор мактаби-дзюкуга боради. Дзюкуда кўпинча иқтидорли талабалар дарс беради. Мактаб битирувчилари ва омадсиз абитуриентлар учун репетиторилик муассасалари-ебъекулар университетга тайёргарликка йўналтирилган. Нуфузли Токио ебъекуларида ҳар йили 150.000гача ўқувчилар тахсил оладилар. Ўқитувчилар таркибида етакчи университет профессорлари бор. Дзюку ва ебъеку хизматларига мурожаат қилишдан мақсад қандай қилиб бўлса ҳам олий маълумотли бўлишга интилишдир. Ота –оналар болаларини тўлдирувчи таълимга беришининг сабаби оддий мактабнинг камчиликлардан холи эмаслиги, дзюкуда ўқувчиларга персонал эътибор берилиши боланинг мустақил шуғуллана олмаслиги, ўзларининг ёрдам беролмасликлари деб тушунтирадилар.

3.5. Интеграция - хорижий таълим асоси сифатида.

Иқтидорли болалар бу - умумий ва махсус қобилиятларни ўзида мужассам этган болалардир. Улар бошқа болалардан қуйидаги белгилари билан ажралиб турадилар:

1. Концептуал ақл – ходисаларнинг мантикий, математик, лингвистик масалаларини яхши хал қилиш иқтидори;

2. Эстетик ақл – ходисаларнинг шаклини билишга интилиш, лекин хар доим хам уларнинг сабаблари билан қизиқмаслиги;

3. Ижтимоий ақл (социал) – асосий диққат шахслараро муносабатларда жамланган бўлиб, инсон тақдири, мақсадлар ва қадриятлар билан боғлиқ қарорларни мустақил қабул қилиш салоҳияти.

Муаммоли таълим хам ана шу ақлнинг қай бирини ривожлантиришга қаратилганлиги билан бир-биридан фарқ қилиши мумкин.

Ҳозирда ривожланган мамлакатларда кичик ёшлиқдан боланинг IQ – интеллект коэффиценти –(билим қабул қилиш, янги билим яратиш ва уни самарали ишлатиб бой бўлиш қобилияти)га алоҳида диққат қаратилмоқда.

Инновацион ривожланиш узлуксиз таълимга янги талаблар қўяди. **Мактабгача таълимдан** бошлаб болани қобилиятини соҳасини аниқлаб, уни хар йил ривожлантириш (интеллект коэффиценти - IQ) ва оддий маиший англиз тилини ўргатиш. **Умумий ўрта таълимда ва лицейларда (11 йил)** янги билимлар бериш билан бирга **қобилиятни (IQ) ривожланиш омилларини** хар йил хар бир ўқувчи учун таҳлил қилиш, билимларни ва қобилиятни ишлатиб бой бўлишга қизиқтириш. Қобилиятига ва қизиқишига мос олий таълим муассасаси ва касб-ҳунар коллежида касб танлашига тавфсиялар бериш. 5-синфдан бошлаб мустақил “ESSAY” ёзишни ўргатиш (хар йил сўз ўлчовини ошириш ва мукамаллаштириш). Ёзма ва оғзаки англиз тилини ривожлантириш. **Коллежларда (6 ойдан 2 йилгача)** “устоз-шогирд” тизимини жорий этиб, ишлаб чиқаришни масъулиятини ошириб, Ўзбекистонда бор инновацияларни ишлатишга ўргатиш ва ишга жойлаш.

Олий таълим (ОТМ) бакалавриатида абитуриентлар учун тест синовларини адолатлаштириш: барча ОТМга (ижодий ОТМдан ташқари) қабул баллари ягона бўлиши ва бир йилдан сўнг мутахассисликларга бўлинишини таъминлаш. Ижодий ОТМларда эстетик иқтидорни юқори ўринга қўйиш. Санъат даргоҳлари билан мустаҳкам алоқалар ўрнатиб,

интеграцияга алоҳида диққат қаратиш (ижодий амалиётлар, йирик санъаткорларнинг махсус курсларини ташкил этиш). 2-босқичдан бошлаб хорижий таълим тизимидаги инновацияларни Ўзбекистон шароитига мослаштириш. Барча мутахассисликларда инглиз тилини чуқур ўргатишга аҳамият бериш.

Магистратурада ўқишни тўлиқ инглиз тилига ўтказиш (Корея, Япония, Германия тажрибаси). Устоз-шогирд хорижий инновацияларни модернизациялашга ҳаракат қилиб, хомийлар ёрдамида жорий этишга ҳаракат қилиш.

Олий таълимдан кейинги таълим:

Докторантурада (PhD, DrS) янги илмий ғоялар ва инновацияларни ихтиро қилиш, самарали жорий этиш ва экспорт қилиш.

Германияда 10-12 ёшдан бошлаб иқтидорли болаларни (IQси 130 балдан баланд) ажратиб олиб, Берлин Anna-LinCh-Schute мактабида махсус методикалар орқали қобилиятини ривожлантирилади. Буларнинг номи “Европа иқтисодиётини 80 умидлари”. Бу тариқа иқтидорли болаларни “бизнинг буюк келажагимиз” деб Корея, Сингапур, АҚШ, Австралия, ХХР ва бошқа ривожланган давлатларда ҳам тайёрлаш йўлга қўйилган.

Педагогик жараёнда талабаларга индивидуал ва дифференциал ёндашув шахс ривожланишида муҳим омил ҳисобланади, чунки айнан шундай ёндашув ёшлардаги иқтидор ва қобилиятни кўра билиш, шахс ривожланишига шароитлар яратишни назарда тутди.

Босқичлик дифференция технологиясидан фойдаланишнинг асосий мақсади ҳар бир талабани ўзининг имкониятлари ва қобилиятлари даражасида ўқитиш бўлиб, натижада ҳар бир таълим олувчи ўз иқтидорига кўра билим олиш ва шахсий салоҳиятини амалга ошириш (қўллай олиш) имкониятига эга бўлади. Мазкур технология таълим жараёнини янада самаралироқ бўлишига хизмат қилади.

Индивидуал ва дифференциал ўқиш бир хил эмас. Дифференциал таълим –ўқув жараёнини ўқувчилар гуруҳининг етакчи хусусиятларини

ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш бўлса, индивидуал таълим ҳар бир ўқувчининг қобилияти, иқтидорига қараб берилади. Ишни самарали ташкил қилиш учун дастур, дарслик, дидактик материалларнинг янги вариантлари яратилади.

Дифференциал, яъни табақалаштирилган таълим сўзи лотин тилидан “дифферент”, бутунни қисм, шакл, босқичларга бўлиш маъносини англатади. Кейинги йиллар тажрибаси шуни кўрсатадики, таълим оловчи учун энг қулай шароитларни таъминлайдиган ўқув жараёни бу дифференциал таълимдир.

Дифференциал таълимнинг мақсади: талабаларнинг индивидуал хусусиятларини, яъни иқтидори ва қобилиятини ҳисобга олиб ўқув жараёнини ташкил қилиш.

Дифференциал таълимнинг вазифалари: талабанинг ўзига хослиги (индивидуаллигини) кўриш, ўз кучига ишонишга ёрдам бериш.

Дифференция таълим педагогдан талабаларнинг индивидуал қобилиятлари ва ўқиш имкониятларини (диққат, фикрлаш, хотира ва бошқаларнинг ривожланиш даражаси), билим, кўникма, малакалар даражасини ташкиллаштиришни ўрганишни талаб қилади, бу эса коррекцион самарага эришиш мақсадида келгуси индивидуаллаштиришни амалга ошириш имконини беради.

Дифференциал таълим аслида мактабдан бошланади. Маълумки, болалар мактаб дастурларини ўрганишга турли тайёргарлик билан келишади. Статистикага мурожаат этадиган бўлсак, ўқувчиларнинг 65% мактабга бир хил психик ривожланиш билан келади ва бу меъёр ҳисобланади; 15% - кам ёки кўп даражада бу босқичдан ўтади; 20% болалар, аксинча кам бўлади.

Амалиёт тасдиқлашича, ривожланишнинг барча босқичлари бўйича маъёрий кўрсаткичга эга бўлган болалар фақат китобларда бўлади. Одатда ҳар бир болада у ёки бу оғишишлар (оз миқдорда бўлса ҳам) бўлиб, келгусида ўқишдан орқада қолишга олиб келиши мумкин. Ўқувчиларнинг мактабдаги ўқув жараёнига тайёргарлик даражаси бир хил эмас ва йилдан-йилга кўрсаткич пасайиб кетмоқда. Баъзиларда тайёргарлик даражаси

кейинги ўқишдаги муваффақиятларига мос келади, баъзиларида меъёрга аранг етиб боради. Дифференциал ёндашувни амалга ошира туриб, педагог куйидаги талабларга амал қилиши керак:

- таълим учун яхши муҳитни яратиш;
- ҳар бир бола ўзидаги имконияти ва қобилиятига кўра ўқиши, ундан нима кутилаётгани ҳақида тасаввурга эга бўлиши;
- ўқув жараёнида мотивация бўлиши учун ҳар қандай талаба ёки ўқувчи билан яқиндан мулоқотда бўлиши;
- турли даражадаги таълим олувчиларга уларнинг имкониятларига мос дастурларни эгаллашлари таклиф этилиши лозим.

Дифференциянинг муҳим йўналиши бу тўлдирувчи таълим бўлиб, ўзлаштира олмайдиган ўқувчиларга нисбатан қўйилган қўшимча педагогик ҳаракат ҳисобланади. Тўлдирувчи таълим - ўқувчиларнинг қониқарсиз тайёргарлиги, ўзлаштиролмаглигига қарши жавобдир. Таълим дастури раҳбарларининг бир овоздан таъкидлашича, доимий ва масштабли тўлдирувчи таълимга ассигнования, яъни маблағ етарли бўлса, унинг самараси янада юқори бўлади. Тўлдирувчи таълим амалиёти мактаб ва оила ҳамкорлигини назарда тутаяди, психология, ориентация, индивидуал ёндашув бўйича мутахассисларни жалб қилади. Тўлдирувчи таълим шаклларида бири бир синфда такрор ўқийдиганларга таълим беришдир.

АҚШда бошланғич мактабларда бир синфда икки йил ўқиш деярли йўқ. Францияда синфда қолиш бошланғич мактабнинг юқори синфларда, коллеж ва лицейларда мавжуд. Бошланғич мактабда қайта ўқиш ҳақидаги қарорни ўқитувчилар, ўрта ўқув муассасаларида ота-оналар розилиги билан ўқитувчилар қабул қиладилар. Агар ота –оналар норози бўлса, масалани махсус комиссия ҳал қилади.

Японияда синфда қолиш ҳолати унчалик кўп учрамайди. Японияда ким тўлиқ умумий таълим олмоқчи бўлса, оддий мактаб билан чегараланмайди. У албатта тўлдирувчи таълим учун хусусий репетитор мактаби-дзюкуга боради. Дзюкуда кўпинча иқтидорли талабалар дарс беради. Мактаб битирувчилари

ва омадсиз абитуриентлар учун репетиторлик муассасалари-ебъекулар университетга тайёргарликка йўналтирилган. Нуфузли Токио ебъекуларида ҳар йили 150.000гача ўқувчилар таҳсил оладилар. Ўқитувчилар таркибида етакчи университет профессорлари бор. Дзюку ва ебъеку хизматларига мурожаат қилишдан мақсад қандай қилиб бўлса ҳам олий маълумотли бўлишга интилишдир. Ота –оналар болаларини тўлдирувчи таълимга беришининг сабаби оддий мактабнинг камчиликлардан холи эмаслиги, дзюкуда ўқувчиларга персонал эътибор берилиши боланинг мустақил шуғуллана олмаслиги, ўзларининг ёрдам беролмасликлари деб тушунтирадилар.

Назорат саволлари

1. Жаҳондаги тўртта таълим модели ҳақида нималар биласиз?
2. Вебинар методи нима?
3. Тьютор, эдвайзер, фасилитатор, модератор тушунчалари нимани англатади?
4. Япония таълим интизомининг ўзига хослиги нимада?
5. Дзюку, кокоро тушунчаларини изоҳланг?
6. Концептуал, эстетик ва ижтимоий ақлнинг бир-биридан фарқи ҳақида нималар биласиз?
7. IQ - интеллект коэффициенти тушунчаси нимани англатади?
8. Дифференциаллашган таълим деганда нимани тушунасиз?
9. Индивидуал таълим нимада бошланади?
10. Японияда нима учун дзюку ва ебъеку хизматларига мурожаат қилишади?

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги Қонуни. 7 октябрь 2013 йил(ўзгартириш ва кўшимчалар билан).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чоратadbирлар тўғрисида” ги Қарори. 2017 йил 31 май №ПҚ-3022 . “Халқ сўзи” газетаси 1 июнь, 2017 й.

4. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. -Т.:“Маънавият”, 2008. 176 б.

5. Андрей Тарковский: начало пути (воспоминания, интервью, лекции, статьи) - М., ВГИК, 1994, 204.С.

6. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. – Тошкент: Фан, 2007. – 160 б.

7. Жорж Садуль. Всеобщая история кино / перевод с французского В. А. Рязанова. — М.,: «Искусство», 1958. — Т. 1. — 611 с.

8. Карцева Е. Голливуд: контрасты 70-х. Кинематограф и общественная жизнь США. - М.: Искусство, 1987. - 319 с.

9. Фрейлих Теория кино: от Эйзенштейна до Тарковского. М.: Искусство, ТПО “Истоки”, 1992. -351 с.

5. Андрей Тарковский: начало пути (воспоминания, интервью, лекции, статьи) - М., ВГИК, 1994, 204.С.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

1- Амалий машғулот.

Санъат таълимида иқтидор тушунчаси. Хориж таълимида интеграция масаласи

(2 соат)

Санъат таълимида иқтидор тушунчасининг моҳияти. Иқтидорни алоҳида ўқитишдан мақсад ва вазифалар. Интеграцион ўқиш тажрибалари. Мамлакатимизда санъат соҳасининг ўқитилишига доир умумий тасаввурлар, фикр-мулоҳазалар ўртага ташланади.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гуруҳларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган саволлардан жавоб олиш жараёнида оғзаки таҳлил орқали шарҳлаб бериши лозим.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 4-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш

мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет материаллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Гуруҳлардаги ҳамкорлик ишларининг такдимотини ташкиллаштиради ва бошқаради. Такдимот муддати 20 минутдан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга яқун ясайди.

Машғулоти баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек талабалар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.

Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга кутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.
2. Муҳокама қилиш –3 минут.
3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.
4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.

5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.
6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

1-илова

Биринчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Акмеологик ёндошув нима?		
Санъат таълимига илғор хорижий тажрибаларни олиб кириш <i>зарурати</i> ни шарҳлаб беринг.		
Креатив таълимнинг етакчи методлари номларини келтиринг.		

Иккинчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Шахсга йўналтирилган таълим нима?		
Санъат таълимига илғор хорижий тажрибаларни олиб кириш <i>аҳамияти</i> ни шарҳлаб беринг.		
Креатив таълимда объект-субъект муносабатларини изоҳланг.		

2-илова

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

Гуруҳ-лар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					

2- Амалий машғулот.

Таълим модернизациясида хориж тажрибаларини ўрганишнинг асосий жиҳатлари (2 соат)

Хорижий тажриба ва республикаимиз таълим жараёнлари ўртасидаги умумийлик ва алоҳида жиҳатлар. Таълим модернизациясининг хусусиятлари.

Мамлакатимизда санъат таълимининг ҳолати, жараёнларнинг ўзига хослигини белгилаш ва соҳанинг SWOT таҳлилини амалга ошириш.

	Манфаатли омиллар	Манфаатсиз омиллар
Ички муҳит омиллари	S – кучли томони.	W – заиф томонлари
Ташқи муҳит омиллари	O – имкониятлар.	T – хатарлар.

Тингловчилар гуруҳларга бўлиниб, таҳлилни амалга оширадидлар. Таҳлил яқунлангач, гуруҳ етакчилари томонидан презентация қилинади. Ҳар тўрт омиллар асослаб, изоҳлаб берилади. Машғулот сўнгида гуруҳлар ўзаро бир-бирларини баҳолайдилар.

Мавзу бўйича иккинчи амалий машғулот.

Кейс-стади.

Берилган фикрни ҳамкорлик методида муҳокама қилинг ва илғор хорижий тажрибалари мисолида ўз фикрингизни билдиринг.

Таълим соҳасида амалга оширилган ислохотлар ва таълим тизимида юз берган туб ўзгаришлар барчамизга маълум. Ушбу ислохотлар самарали натижалар бериши учун ҳукуратимиз томонидан жуда кўп меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди, таълим соҳаси ходимлари томонидан кўп саъй-ҳаракатлар амалга оширилди. Бугунги кунда эришилган қатор ютуқлар билан бир қаторда ечими қийин кетаётган муаммоли ҳолатлар ҳам йўқ эмас.

1. Кўпчилигимиз собиқ таълим тизимида ўқиб ўрганганмиз ва билимларимиз анча пухта бўлганлигини биламиз. Бироқ собиқ таълим тизимидан ҳозирги таълим тизимининг афзаллиги нимада деб ўйлайсиз? Камчилик жиҳати ҳам борми?

2. Таълим берувчи билан таълим олувчилар муносабатида ҳамкорлик методига асосланиш, яъни талабаларни таълим объекти эмас, таълим субъекти деб ҳисоблаш ва таълим субъектларини фаоллаштириш, сизнингча, таълим самарадорлигининг қайси жиҳатларига таъсир қилади? Айнан шу бугунги кунда нималарни ўзгартирди?

3. Коммуникатив таълимнинг анъанавий таълимдан, компетенциявий ёндашувнинг коммуникатив тамойилдан фарқли ва афзаллик жиҳатлари нималарда кўринади? Ушбу ёндашувларда бирдан иккинчисига ўтишда нималарнидир сақлаб қолиш керакми ёки бутунлай воз кечиш маъқулми?

3-Амалий машғулот.

Болонья таълим тизими. (Хусусиятлари, ўзига хослиги)

(2 соат)

Болонья тизимининг хусусиятлари, воситалари. Мамлакатимиз олий таълим тизимида олиб киришдаги ўзига хос жиҳатлар таҳлили.

Машғулот “Веер методи” орқали амалга оширилади. Мазкур методнинг хусусиятлари:

Амадий машғулот мавзуси:

Болонья таълим тизимининг ўзига хослиги. Республика таълим тизимига олиб киришдаги самарадорлиги					
Таълим жараёнларида		Илмий тадқиқот йўналишида		Ташкилий-структуравий жиҳатларида	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
					и
Хулоса:					

Таҳлилни амалга ошириш жараёнида экранда Болонья ва жаҳон таълим тизимидаги умумий тушунчалар қуйидагича акс этади:

4-Амалий машғулот.

Мамлакатимиз таълим тизимига хорижий тажрибаларни олиб кириш (2 соат)

Таълим ва тарбия уйғунлиги. Шарқона таълим ва тарбиянинг хусусиятлари. Берилган намуна бўйича ФСМУ технологияси асосида фикр-мулоҳаза алмашиш.

Тингловчилар гуруҳларга бўлиниб, мавзунини таҳлил қилдилар. Ишнинг сўнгида гуруҳ томонидан якуний хулосалар ўқиб эшиттирилади. Презентация давомида гуруҳ иштирокчиларнинг барчаси фаол қатнашишлари талаб этилади.

Экранда ФСМУ методининг умумий тавсифи ва у асосида ҳал қилинадиган мавзу ақс этиб туради.

Булар қуйидаги тартибда:

“ФСМУ” методи

- **Ф** - фикрингизни баён этинг
- **С** - фикрингизнинг баёнига сабаб кўрсатинг.
- **М** - кўрсатилган сабабингизни исботлаб мисол (далил) келтиринг.
- **У** - фикрингизни умумлаштиринг.

Мамлакатимиз таълим тизимига хориж тажрибаларини олиб киришнинг зарурияти нимада деб биласиз?

Ф	Фикрингизни баён этинг	
С	Унга сабаб кўрсатинг	
М	Мисол келтиринг	
У	Умумлаштиринг	

Амалий машғулот саволлари

1. Америка таълим моделининг миллий таълим тизимимизга олиб кириш мумкин бўлган жиҳатлари қайсилар?
2. Япония таълим моделининг илғор тажрибалари нималардан иборат?
3. Жаҳоннинг етакчи таълим ислоҳоти ташаббускорларидан кимларни биласиз?
4. Ўзбек таълим моделининг етакчи сифатлари нималарни ўз ичига олади?

5. Акмеологик таълимда нималар назарда тутилади?
6. Шахсга йўналтирилган таълим деганда нималарни тушунаси?
7. Жаҳонда тан олинган етакчи таълим моделлари тушунчаси.
8. Хорижий тажрибаларини ОТТга олиб кириш мақсад-вазифалари.
9. Шахсга йўналтирилган таълимнинг функцияси ва вазифаси нимада?

Асосий адабиётлар

1. Асеев Б. и Образцова А. Русский драматический театр – М.: Просвещение, 1976.
2. История зарубежного театра в 4 х частях под редакции Г. Н. Бояджиева, А. Г. Образцовой. – М.: Просвещение, 1981 – 1987.
3. Раҳмонов М. Ҳамза. (Ўзбек давлат академик драма театри тарихи.) Биринчи китоб (1914 – 1960 йиллар). – Т.: Ф. Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2001.
4. Раҳмонов М., Тўлахўжаева М. Т., Мухторов И. А. Ўзбек миллий академик драма театри тарихи. – Т., 2003.
5. Турсунбоев С. Хорижий театр тарихи. Хрестоматия. /антик даврдан маърифатпарварлик давригача/ – Т., 2001.
6. Турсунбоев С. Хорижий театр тарихи. Мажмуа. /антик даврдан ХХI асргача/ – Т.: Чўлпон номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2006.
7. Турсунбоев С. Театр тарихи. – Т.: Билим, 2005.
Хорижий театр тарихи. Қайта ишловчи ва таржимон С. Турсунбоев.
1 жилд. – Т.: Ўқитувчи, 1997.

Тест саволлари

Фан боби	Қийинлик даражаси	Тест топшириғи	Тўғри жавоб	Муқобил жавоб	Муқобил жавоб	Муқобил жавоб
1	1	Драма сўзининг	*грек	грек	итальян	ЛОТИН

				маъноси нима?	тилидан олинган - ҳаракат	тилидан олинган - кураш	тилдан олинган - фаолият тури	тилидан олинган - ҳаракат
2.	1	1	1	Композиция деганда нима тушунилади?	* бадий асар образлари ва воситаларн инг муайян ғоявий мақсадга хизмат қиладиган тартибда жойлашиши	бадий асар сюжети	бадий асар мақсади ва йўналиши	тасвирий санъатга доир тушунча
	1	1	1	Фотография нима?	*Ҳаракатси з тасвир	кино	Тасвир	расм
	1	1	1	Драматургия бу -	* драма шаклида ёзилган асарлар йиғиндиси	аниқ фан йўналиши	санъатшун ослик қисмларид ан бири	драматур глар кенгаши
	1	1	1	Бадий асар ғояси дейилганда нима тушунилади?	*асарда тасвирланган асосий ходисалард аги етакчи фикр	драматург нинг асосий мақсади	режиссёрн инг бош мақсади	актёрнинг айтмоқчи бўлган фикри
	1	1	1	Санъатшунослик йўналишлари қайси бандда тўғри кўрсатилган?	*Театршуно слик, мусиқашун ослик, киношуно слик, санъатшуно слик	Музейшу нослик, театршун ослик, филологи я, киношуно слик	Санъатшу нослик, киношуно слик, филология	Рассомш унослик, киношун ослик, театршун ослик

	1	1	1	Йирик план нима?	*Йирик планда суратга олинган портрет, объект	Умумий план	Юқори ракурс	Ўрта план
	1	1	1	Хореография санъати қайси йўналишда ўрганилади?	*Санъатшу нослик	Филология	Фалсафа	Эстетика
	1	1	1	“Кема ўйин” бу-?	*оммавий рақс	оммавий томоша	оммавий кўшиқ	оммавий ўйин
	1	1	2	Дионис байрами қайси давлатда пайдо бўлган?	* Грецияда	Мовораун наҳрда	Сўғдиёнада	Самарканда
	1	1	1	Колорит нима?	*Ранг контрастлар и мажмуи. Ранг бўёқларини кўплиги ва яхлит бўлиб бирлашуви	Ранг контрасти	Ёритиш кучсиз	Ола-чалпоқ тасвир
	1	1	2	Корреляция нима?	*Ўзаро алоқа	Ўзаро танқид	Метод	Бадий танқид
	1	1	2	Радиодраматургия да образ яратишнинг етакчи воситаси нима?	* овоз	тасвир	драматургия	режиссура
	1	1	2	Дарслик нима?	* фаннинг	Олий	ректорат	Олий

					Ўқув дастуридаги барча материалларни ўзида тўлиқ сақлаган ва расмий инстанция томонидан тасдиқланган ўқув наشري	таълим муассаси профессор -ўқитувчилари томонидан яратилган ҳар қандай қўлланма	тавсия қилган китоблар	таълим тавсия қилган китоблар
	1	1	1	Композиция нима?	*Айрим элементларни бир бутун қилиб бирлаштириш	Ранг	Ёруғлик тус	Перспектива
	1	1	2	Шекспирнинг “Гамлет” трагедиясини Ўзбек Миллий академик драма театрида сахналаштирган режиссёрнинг номини белгиланг?	*Маннон Уйғур	Бобо Хўжаев	Етим Бобожонов	Жавод Обидов
	1	1	1	Композиция статиклиги нима?	*Портрет суратга олиш,	Динамик кадр	Ҳаракатланётган автомобил	Сакраётган спортчи

					архитектура			
	1	1	2	Гротеск сўзи қайси тилдан олинган ва маъноси нима?	*француз тилидан олинган бўлиб, ғайри табиий кулги маъносини беради	грек тилидан олинган бўлиб, кучли қайғу маъносини беради	француз тилидан олинган бўлиб, драматизм маъносини беради	грек тилидан олинган бўлиб, сокинлик маъносини беради
	1	1	2	Драмада гротеск қандай вазифани бажаради?	*персонажлар ёки сюжетга нисбатан ҳаддан ташқари бўрттирилган кулги уйғотади	сюжет маромини бир хил ритмда ушлаб туради	персонажлар ёки сюжетга нисбатан меҳр-шавқат уйғотади	гротеск театр санъати да қўлланилмайди
	1	1	2	Э.Тиссэ ким?	*таниқли рус кинооператори	Ранг тасвирчи.	Ёзувчи.	Химик.
	1	1	2	“Юксак маънавият-	*енгилмас куч”	буюк куч”	кудратли куч”	енгилмас қурол
	1	1	3	Жанр нима?	*адабий тур	йўналиш	вариант	версия
	1	1	3	Режимли суратга олиш бу...	*Эрталаб ва оқшомда, маълум вақтда суратга олиш	Кундузи суратга олиш	Тунда суратга олиш	Павильон да суратга олиш
	1	1	3	Репортаж бу...	*Воқеа шархи,	Манзаран и суратга	Гуруҳли сурат	Этюдлар сурати.

					воқеа хроникаси	олиш		
1	1	3	Драматург ким?	* драматик асар муаллифи	шоир	ёзувчи	режиссёр	
1	1	3	“Таълим-тарбия соҳасидаги ислохотнинг чегараси йўқ.” - бу фикр кимга тегишли?	*И.А.Карим ов	Фаробий	А.Навоий	Аристотель	
1	1	3	Магистратура қандай таълим йўналиши?	*Аниқ мутахассислик бўйича ўқитилади ган, бакалавриат негизидаги олий таълим	Бакалавр иятдан кейинги босқич	Илмий йўналиш тури бўлиб, муайян фан соҳаларига хос тизим	Олий таълим дан кейинги таълим	
1	1	3	Интрига сўзи қайси тилдан олинган ва маъноси нима ?	*лотин тилидан олинган, маъноси - чигаллаштириш.	немис тилидан олинган, маъноси - ҳаракат	грек тилидан олинган, маъноси - енгиллаштириш	француз тилидан олинган, маъноси - уйғунлаштириш	
1	1	3	Умумий план нима?	*Этюд. Манзара панорамасининг умумий плани	Йирик план	Ўрта план	Ўрта йирик план	
1	1	3	Ўрта план нима?	*Инсон ва	Йирик	Умумий	Ракурс	

					обектни ўрта планда суратга олиш	план	план	
	1	1	3	Драмада интрига дейилганда нима тушунилади?	*персонажларнинг ўзаро жиддий курашларини очиқ берувчи мураккаб ходисалар тизмаси	персонажларнинг ўзаро бирлигига хизмат қилувчи тизим	фикрларни уйғунлаш тириш шакли	воқеалар ечими
	1	1	3	Буффонада нима?	*ўта кулгили ҳолларни акс эттирувчи сахна асари	ўта қайғули воқеаларни кўрсатувчи асар	романтик кайфият уйғотувчи асар	театр фестиваллари
	1	1	3	Ижод нимадан бошланади?	* Ижод ғоядан бошланади	Режиссёрлик сценариясидан	Тасвирга олиш жойини танлашдан	Адабиётдан
	1	2	1	Автобиографик асар деганда нима тушунилади?	*драматургнинг ўз шахсий ҳаёти билан боғланган воқеалар материали асосида яратилган бадиий асар	авторга таалуқли бўлмаган воқеаларга қурилган асар	драматургнинг илк асари	Ҳаммуаллифликда ёзилган асар
	1	2	1	Вариантлар	* асарнинг бир-	бир асарнинг	битта сарлавҳа	бир-бирига

				нима?	бирдан фарқ қилувчи нусхалари	нусхалар и	остидаги бир неча пьесалар	ўхшаш асарлар
	1	2	1	Импровизация сўзининг маъноси нима?	* тайёр гарликсиз, кутилмаган	шеър ёдлаш усули	ижро мазмуни	сўзлаш тури
	1	2	1	Фотографияга энг яқин санъат тури?	* Кино	Муסיқа	Театр	Рассомлик
	1	2	1	Бадеха дейилганда нима тушунилади?	* импровизациянинг синоними, махсус тайёргарлик сиз бирдан айтилган сўз, шеър, экспромт	бағишлов	бошловчи ёзувчининг ҳар қандай ёзмалари	бадий адабиётнинг хил ва турлари
	1	2	1	Метод сўзининг маъноси нима?	*услуг	усул	умумлашма	тахрир
	1	2	1	Фотография ихтирочиси ким?	*Ж.Н.Непс	Ҳ.Девонув	Талбот	Дагер
	1	2	1	Композиция сўзининг луғавий маъносини аниқланг?	*Жараён қурилмаси	Воқеа	Ҳикоя	Фабула
	1	2	1	Ўзбек фотографияси асосчиси ким?	*Худойберг ан Девонув	К.Ёрматов	Ака-ука Шораҳимовлар	Худайберген Даулетов
	1	2	1	Дионис шарафига ижро этилган кўтаринки кўшиқлар нима	* дифирамб	ода	бағишлов	марсия

				дейлади?				
	1	2	2	Архитектура нима?	* драматик асар тузилиши, ундаги қисмларнинг ўзаро мувофиқлиги	режиссёрлик сценарийси	архитектура қисми	архив билан боғлиқ тушунча
	1	2	2	Апофеоз бу –	* драматик асар ёки спектаклнинг тантана билан тугалланадиган охириги кўриниши	спектаклнинг дастлабки саҳнаси	режиссёр спектаклни кузатиб ўтирадиган жой	актёр саҳналаш тирган спектакль
	1	2	2	Санъат назариясинималарни ўрганади?	* санъат моҳияти, тараққиёт қонуниятлари ва ўзига хос хусусиятларини	илмий – ижодий иш фаолияти	санъаткорларнинг ҳар қандай ёзмалари	санъат тарихини
	1	2	2	Илмий мақола нимадан туғилади?	* Муаммодан	Заруратдан	Бەҳосдан	Ижодий кайфиятдан
	1	2	2	Маиший мавзу нима?	* кундалик турмуш тарзини акс эттириш	фалсафий - миллий кўрсатмалар	жамият ижтимоий ҳаётини акс эттирган мавзулар	жамият сиёсий ҳаётини акс эттириш усули
	1	2	2	Драматик асарда ечим тушунчасини қандай	* воқеалар ривожланиши натижасида	каҳрамонлар курашининг	экспозиция	драматик асар воқеаларининг

				изоҳлайсиз?	қаҳрамонлар курашининг хотимаси	бошланиши		кульминацияси
	1	2	3	Танқидчининг вазифаси нимадан иборат?	*Асарни баҳолашдан	Асарни танқид қилишдан	Асарни таҳрири қилишдан	Асар камчиликларини топишдан
	1	2	3	Ҳар қандай драматик спектакль бошланади -	*драматик материалдан	режиссёр ғоясидан	актёр ижросидан	рассомлик ечимидан
	1	2	3	Жаҳонда тан олинган таълим моделлари қайси?	*АҚШ, Франция, Германия, Япония	Ўзбекiston, Россия, Германия, Япония	Германия, Япония, Англия, Россия	Россия, АҚШ, Франция, Япония
	1	2	3	Спектаклга муносабат билдириш воситаси	*Рецензия	Экспликация	Аннотация	Апробация
	1	2	3	Мумтоз санъат асарлари нима?	*Асарлар синовидан ўтган, мукамал асарлар	Миллий руҳдаги асарлар	19 асар санъати намуналари	Рус ва Европа санъати намуналари
	1	2	3	Оммавий маданият нима?	*Авом оммасига хос маданият	Демократик маданият	Жаҳон маданияти	Маданиятнинг олий кўриниши
	1	2	3	Хослар санъати дейилганда нима тушунилади?	*Алоҳида олинган юқори табақанинг	Бой – зодагонларга хос санъат	Ўтган асарлар санъати	Жаҳон маданияти

					асл санъати			
	1	2	3	Глобаллашув жараёнининг миллий маданиятларга муносабати қандай?	* Миллий маданиятла рни бир- биридан фарқ қилишини тан олмайди	Миллий маданият ларни улуғлай ди	Миллий маданиятл арга ён босади	Миллий маданият ларга асослана ди
	1	2	3	“Ер юзи театр, ундаги одамлар актёрлардир.” Бу фикр кимга таалуқли?	*В. Шекспир	И. Каримов	А. Ҳидоятлов	Б. Йўлдоше в
	1	2	3	Қайси бандда театр режиссёрлари номи кўрсатилган?	*Т.Хўжаев, А.Гинзбург, О.Салимов	Т.Хўжаев, О.Ёқубов, А.Қобуло в	А.Гинз бург, Г.Брим, И.Тўраев	Н.Оттабое в, Р.Сағдие в, Б.Тўраев
	1	3	1	А.Ҳидоятловнинг Отелло образи қайси услубда яратилган?	*қахрамоно на- романтик	қахрамон она- этнограф ик	реалистик	қахрамон лик
	1	3	1	Л.Д.Веганинг Лауренция образи қандай театрларда яратилган?	*драматик ва балет	балет ва опера	драматик	балет
	1	3	1	Ирония сўзи грек тилидан олинган -«eironeia» бўлиб, унинг маъноси -	* зимдан қулиш	интуиция	зимдан қузатиш	хис қилиш
	1	3	1	Лауренция қайси асар қахрамони?	*"Қўзибуло қ қишлоғи"	"Қўзибул оқ қизи"	"Испан қизи"	"Испан гўзали"
	1	3	1	Интермедия сўзи лотинча «inter	* воқеа ораси деган	кулгили баён	қисқа ҳикоя	шингил кулги

				mediae» бўлиб, маъноси -	маънони беради	маъносин и беради	маъносини беради	маъносин и беради
	1	3	1	Ретроспектив метод бу-	*Ўтмишни тиклаш	Ўтмишга қайтиш	Янгини тан олмаслик	Ўтмишни инкор қилиш
	1	3	2	Эксперимент сўзи лотин тилидан олинган бўлиб маъноси -	*Тажрибада н ўтказиш	Таҳрирда н ўтказиш	Синов	Имтиҳон
	1	3	2	Қадим театрда интермедия нима мақсадда қўлланилган?-	*Жиддий сахна асарлари қўйилганда танаффус пайтида кишиларни кулдириш учун	томошаби нларни театрга жалб қилиш учун	жамият нуқсонлар ни очиш учун	янги санъат турини тарғиб этиш учун
	1	3	2	Диалог нима?	* спектакль персонажларнинг ўзаро суҳбати	бош қаҳрамоннинг кечинмаларини ифодалаш шакли	прозаик асарларнинг етакчи воситаси	поэзиянинг қўшимча воситаси
	1	3	2	Диалог сўзи қайси тилдан олинган ва нима маънони беради?	* грек тилидан олинган бўлиб, икки киши орасидаги сўзлашув маъносини беради	итальян тилидан олинган бўлиб, конфликт деган маънони беради	рус тилидан олинган бўлиб, ўзаро суҳбат маъносини беради	француз тилидан олинган бўлиб, ҳаракат маъносини беради
	1	3	2	Драматик коллизия нима?	*персонажларнинг бир-бирига зид	персонажлар ўртасидаг	драматик асарнинг хотимаси	драматик асар мукадди

					бўлган манфаат ва интилишлар ининг тўқнашуви	и умумийлик		маси
	1	3	2	Интонация дейилганда нима тушунилади?	* товуш оҳанги билан белгиланадиган гапириш манераси, сўзни талаффуз характери	спектакль қаҳрамонларининг ритми	спектакль мусиқасининг ритми	балет спектаклларининг ифода воситаси
	1	3	2	Концепция бу –	* асар мақсади ва вазифаларини ҳал қилишдаги белгиланган йўл	қарашлар тизими	асар мазмуни	асарнинг мақсад ва вазифаси
	1	3	2	Нигилизм нима?	*қабул қилинган қадриятларни тан олмаслик	Илоҳий таълимот	Илм-фанни тараққий эттириш	Ижодий соҳа
	1	3	2	Драматик асарда конфликт дегани бу -	*персонажлар кураши замирида ётган зиддият, ихтилоф	персонажларнинг ўзаро бирлиги	воқеалар кетма-кетлиги	драматик асар хотимаси
	1	3	3	Санъат асарининг генезиси деган тушунчанинг маъноси нима?	*келиб чиқиши билан боғлиқ маълумотлар	ўрганилиши билан боғлиқ маълумотлар	тадқиқ этилиши билан боғлиқ маълумотлар	қўлланилиши билан боғлиқ маълумотлар

VI МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Мустақил таълим тегишли ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва унинг натижасида тингловчилар битирув иши (лойиха иши) ни тайёрлайди.

Битирув иши (лойиха иши) талаблари доирасида ҳар бир тингловчи ўзи дарс бераётган фани бўйича электрон ўқув модулларининг тақдимотини тайёрлайди.

Электрон ўқув модулларининг тақдимоти қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлади:

кейслар банки;

мавзулар бўйича тақдимотлар;

бошқа материаллар (фанни ўзлаштиришга ёрдам берувчи қўшимча материаллар: электрон таълим ресурслари, маъруза матни, глоссарий, тест, кроссворд ва бошқ.).

Электрон ўқув модулларини тайёрлашда қуйидагиларга алоҳида эътибор берилади:

- тавсия қилинган адабиётларни ўрганиш ва таҳлил этиш;
- соҳа тараққиётининг устивор йўналишлари ва вазифаларини ёритиш;
- мутахассислик фанларидаги инновациялардан ҳамда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш.

Шунингдек, мустақил таълим жараёнида тингловчи касбий фаолияти натижаларини ва талабалар учун яратилган ўқув-методик ресурсларини “Электрон портфолио” тизимида киритиб бориши лозим.

Мустақил таълим мавзулари

1. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури
2. Устоз ва шогирдлик анъаналари
3. Таълимда Шарқ ва Ғарб муносабатларининг тарихи
4. АҚШ. “Силикон водийси” - “Шоссе 128”

5. Франция. София-Антиполис– “Донолар макони”
 6. Япония. Цукуба– “Илм шаҳри”.
 7. Россияда санъат таълими
 8. Марказий Осиёда санъат таълимнинг ўзига хослиги
 9. Санъат таълимида Россия ва Ўзбекистон муносабатлари
 10. Таълимда объект ва субъект муносабатлари
 11. Хориж тажрибаларини таълим ислоҳотидаги ўрни, аҳамияти.
 12. Япония таълим тизимининг асосий йўналишлари ва хусусиятлари.
 13. Ўзбек таълим моделининг етакчи сифатлари. Таълим тўғрисидаги Қонуннинг асосий принциплари.
 14. АҚШда санъат йўналишларини ўқитиш механизми ва унинг аҳамияти.
 15. ВГИКда таълим беришнинг бадиий хусусиятлари
 16. Таълим ва тарбиянинг муштараклиги тушунчасини қандай изоҳлайсиз.
 17. Таълим ислоҳотидан кўзда тутилган мақсадлар ва уларнинг истиқболи борасида тушунчалар.
- **Мустақил ишларнинг конкрет мавзулари** топшириқ берилиши жараёнида ҳал қилинади. Бу педагог билан ўзаро мулоқотда, тингловчининг қизиқишларини ҳисобга олинган ҳолда аниқланади.

VII. ГЛОССАРИЙ

Инглиз тилидаги	Термин	Ўзбек тилидаги
Theatre	Театр –	Театр – (юн. сўз бўлиб, томошагоҳ деган маънони англатади). Санъат тури; унинг ўзига хос ифода воситаси актёрнинг омма

		<p>олдидаги ўйинижараёнида юзага келадиган сахнавий воқеадир. Театр санъатида ҳам бошқа санъатларда бўлганидек, халқ ҳаёти, тарихи, дунёқараши акс этиб, жамият тараққиёти, маънавияти, маданияти билан боғлиқ ҳолда ўзгариб, такомиллашиб боради. Театр асосида оғзаки ёки ёзма драматургия ётади. Театр синтетик санъат бўлиб, жамият ҳаётида, томошабинларнинг маънавий-эстетик тарбиясида муҳим ўрин тутди. Унда драматургия, мусиқа, тасвирий санъат, рақс, меморлик ажралмас бирликни ташкил этади. Театр – санъатнинг муҳим бир хили бўлиб, у қадимги Грецияда туғилди.</p>
<p>Decoration</p>	<p>Театр декорацияси санъати,</p>	<p>с с э н о г р а ф и я – тасвирий санъатнингтеатрсанъати билан боғлиқ соҳаси; декорация, либослар ёруғлик, сахна техникаси</p>

		воситасида спектакльнинг томоша образи (кўриниши)ни яратиш санъати.
Music	Театр мусиқаси –	1.кенг маънода - барча мусиқали (опера, балет, оперетта, мусиқали драма, мусиқали комедия, водевил, мюзикл ва б.) ҳамда драматик спектакльлар учун ёзилган мусиқа. 2.тор маънода – драматик театр спектакль (драма, комедия, трагедия)лари мусиқаси
Analysis	Таҳлил –	а. сўз бўлиб, тарқалиш, (куртак) ёзиш; текшириш, суриштириш; ҳал қилиш, очиш деган маъноларни англатади). 1. Нарса, ҳодиса ва ш.к.ларни моҳият, қонуният ва бошқа жиҳатлардан текшириш,ўрганиш иши. 2. Бирор нарса, маълумот ва шу кабиларни маълум нуқтаи назардан ўрганиш, баҳолаш. 3. Бирор нарсанинг таркибини белгилаш ва унинг моҳиятини тадқиқ этиш. 4. дин. Дафн маросими олдида марҳум тепасида давра олиб, тиловат

		қилиш.
Theatre Science	Театршунослик –	театр тарихи ва назарийасини ўрганувчи фан. Мустақил илмий йўналиш сифатида театр санъатининг умумий тараққиёти билан боғлиқ ҳолда XX асрда шаклланган. Театршунослик дастлаб, асосан драма театрлари фаолийати билан боғланган бўлса, кейинчалик опера ва балет, оперетта, мусиқали драма, болалар театри, кўғирчоқ театри, театр таълими, саҳна нутқи, декоратсийа санъати, театр либоси ва пардози, саҳна ҳаракати, ҳаваскорлик театри соҳалари ва йўналишларини ўз ичига олади.
Subject	Сюжет	– (фр. ва лот. сўз бўлиб, предмет, мазмун, моҳийат, нарса деган маъноларни англатади). 1. Бадий асарда, фильмда воқеа-ҳодисалар тасвири, баёнидаги изчиллик ва ўзаро алоқа; бадий асар мазмуни. 2. Тасвирий санъатда: тасвир объекти,

		предмети. Сюжет –бадий асар мазмунини ташкил этадиган, бир-бири билан ўзаро боғлиқликда кечадиган, қаҳрамонлар ўртасидаги алоқалардан таркиб топган воқеалар тизими.
Глоссарий		
Acting technique	Актёрлик санъат	санъат йаратиш сасна қиёфаларни(ролларни) театрда томошаларнинг тақдимотчилари
Atmosphere	Атмосфера	ҳаяжонли бўяш ҳар кимнинг ҳаракатлари, сахнанинг, эпизода, боғлиқ бўлган тавсийа этилаётган ҳолатлар, воқеаларданги тугун, низони, темпо-ритма, " донлар ", боғлиқлиги ҳаракати ва фаолийат юритувчи шахсларда уни феъл-атворини, ёрдам беради.
Proscenium	Аванцена— сахна	олди, дахлиз бир бўлак сахнанинг, бир қанча намоийш этилган томоша зали. (Рампа). сифатида о;йин учун белгиланган майдонча сахна олди кенг

		<p>фойдаланилди опер ва балет спектакл драматик театрларда сахна олди хизмат қилади. Асосан жой ҳаракатлари учун катта бўлмаган сахналар олдидаги ёпиқ парда.</p>
Allegory	Аллегория— киноя	<p>тасвир энг йахши ғойалар ёрдами билан образ мазмун аллегии фарқдан кўп мазмунли рамзий бир маънодан ва бошқа қиёфа ; алоқа орасидаги мазмуни изҳор қилиш</p>
Type, theatrical character	Амплуа— ўхшаш	<p>фёблига кўра ролини, тегишли маълум актёра (актрисалар) томонидан бажариладиган ролларнинг тип.</p>
Глоссарий		
Atellana	Ателлана-ателлана	<p>(қадимги рим халқ томошаси; одий халқ ҳаётини тасвирловчи қисқа сахна асари)</p>
Analysis	Анализ (разбор)	<p>– таҳлил, анализ; таҳлил қилиш</p>

Annotation	Аннотация- аннотация	(қисқа қайдлар, китобнинг қисқача мазмуни)
Ballad	Баллада	(лирик-эпик поэзиянинг бир тури)
Ballet	Балет-балет	(театр санъати турларидан бири); рақсга асосланган музикали-драматик сахна асари)
Properties	Бутафория— сахнадаги	ясама жиҳозлар қалбаки фанлар ҳайкалтарошлик, мебел, идиш, безаклар ва бошқалар. Асар воқеаларини очишга ёрдам берувчи нарсаларни.
Buffoon	Буффонада	кулгили театр томошаси қабул қилиш, фойдаланилаётган театрда асосан ташқаридан қараганда комик бўрттириб юбориш, баъзида тартибли ҳаракатларни, кўринишлари

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: “Маънавият”, 2008.– 176 б.

2. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. –Т.: “Ўзбекистон”, 2011.–440 б.
3. Каримов И.А. Она юртимиз бахти иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: “Ўзбекистон”, 2015. – 302 б.
4. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016. – 56 б.
5. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 48 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. –Т.: “Ўзбекистон”. – 2017.– 102б.
7. Мирзиёев Ш.М. “Миллий кинематографияни янада ривожлантириш чоратadbирлари тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 август Қарори. ЎЗА.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

- 1.Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сон Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги 5106-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва

малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 4732-сон Фармони.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2752-сонли қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли қарори.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли қарори.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 февралдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш курслари тўғрисидаги низомга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги 103-сонли қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.

2. Андрей Тарковский: начало пути (воспоминания, интервью, лекции, статьи) - М., ВГИК, 1994, 204.С.

3. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. – Тошкент: Фан, 2007. – 160 б.

4. Жорж Садуль. Всеобщая история кино / перевод с французского В. А. Рязанова. — М.: «Искусство», 1958. — Т. 1. — 611 с.
5. Карцева Е. Голливуд: контрасты 70-х. Кинематограф и общественная жизнь США. - М.: Искусство, 1987. - 319 с.
6. Ишмухамедов Р., Абдукодилов А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.
7. Ишмухамедов Р., Абдукодилов А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
8. Фрейлих Теория кино: от Эйзенштейна до Тарковского. М.: Искусство, ТПО “Истоки”, 1992. -351 с.
9. Carla Stalling Walter. Arts Management: an entrepreneurial approach. USA. Routledge. 2015. 459 p.
10. Sibsan. “The modern conductor”. Pearson Prentice Hall. Англия, 2004.
11. Raymond Bisdorff, Luis C. Dias, Patrick Meyer, Vincent Mousseau, Marc, Pirlot. Evaluation and Decision Models with Multiple Criteria.- Springer-Verlag Berlin Heidelberg. - Germany, 2015
12. Benjamin Grosbayne. “Techniques of modern Orchestral Conducting”. Harvard University Press. USA, 2011
13. James L. McHard. “The Future of modern Music”. Sad Edition. Англия, 2005
14. Раҳимов Ш. Муסיқа санъатига ўргатиш методикаси. - Т.: Ўқув кўлланма, 2009. – 224 б.
15. Маданият соҳасига оид меъёрий ҳужжатлар тўплами. Ўз.Р.Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, 2010 й.
16. Макаров А.В. Болонский процесс: европейское пространство высшего образования: учеб. пособие. - Минск: РИВШ, 2015. – 260 с.
17. Макет образовательного стандарта высшего образования второй ступени (магистратуры). – Минск, 2014.

18. List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding. UNESCO, 2009
19. Janet Pillai. Learning with Intangible Cultural Heritage for a Sustainable Future. UNESCO, 2015
20. Basic Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2014, Paris
21. Основные тексты Международной конвенции об охране нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, 2014 г.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz
2. www.edu.uz
3. www.infocom.uz
4. www.learnenglishkids.britishcouncil.org/en/
5. www.learnenglishteens.britishcouncil.org/
6. www.learnenglish.britishcouncil.org/en/
7. www.gov.uz
8. www.dsmi.uz
9. www.dsmimarkaz.uz
10. www.unesco.org/culture/ich
11. www.ichcap.org
12. www.nmm.uz
13. www.natlib.uz